

KVALITET DOKTORSKIH STUDIJA U DRUŠTVENIM I HUMANISTIČKIM NAUKAMA U SRBIJI

Grupa za analizu i kreiranje
javnih politika

**KVALITET DOKTORSKIH
STUDIJA U DRUŠTVENIM I
HUMANISTIČKIM NAUKAMA
U SRBIJI**

Beograd, 2018. godina

Ovo istraživanje podržao je projekat PERFORM (Performing and Responsive Social Sciences) Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC) koji sprovode Helvetas i Univerzitet u Friburgu. PERFORM se fokusira na jačanje istraživačke zajednice u društvenim naukama, na olakšavanje izgradnje sistemskih veza između istraživanja u društvenim naukama i domena javnih politika i na stvaranje okruženja pogodnog za istraživanja u društvenim naukama.

Stavovi izneti u ovom istraživanju su stavovi autora i ne odražavaju mišljenje i stavove Švajcarske agencije za razvoj i saradnju niti organizacije Helvetas i Univerziteta u Friburgu.

Izdavač:

Grupa za analizu i kreiranje javnih politika

Deligradska 25, 11 000 Beograd

www.gajp.org.rs

office@gajp.org.rs

Za izdavača: Tamara Vukov, MA

Urednik:

Boban Stojanović, MA

Saradnici:

Ana Vušurović Lazarević, MA

Miloš Hrkalović, MA

Tamara Vukov, MA

Žaklina Živković

ISBN 978-86-900567-0-5

Sva prava zadržana. Ni jedan deo ove knjige ne može biti reprodukovan u bilo kom vidu i putem bilo kog medija, u delovima ili celini bez saglasnosti izdavača, odnosno autora priloga.

SADRŽAJ

UVOD	6
METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	7
ZAKONSKI OKVIR DOKTORSKIH STUDIJA.....	9
OPŠTI PODACI O DOKTORSKIM STUDIJAMA.....	16
Univerzitet u Novom Sadu.....	34
Univerzitet u Kragujevcu	37
Univerzitet u Nišu.....	41
KRITERIJUMI ZA OCENJIVANJE KVALITETA DOKTORSKIH STUDIJA	46
NALAZI ISTRAŽIVANJA.....	47
1. Procedure, uslovi i kriterijumi za upis doktorskih studija.....	47
2. Dostupnost doktorskih studija zainteresovanim kandidatima i održivost razvoja studenata doktorskih studija.....	49
3. Uslovi studiranja za razvoj istraživačkih veština i postizanje kvaliteta istraživanja i rada na doktorskoj disertaciji.....	53
4. Prava i obaveze studenata i mentora u procesu izrade doktorske disertacije i celokupnog istraživačkog rada.....	62
5. Doktorska disertacija - proces prijave, izrade i odbrane	65
6. Evaluacija programa, nastavnih planova i studenata	67
7. Tržište rada i kvalifikacije doktora nauka	68
PREPORUKE ZA PODIZANJE KVALITETA DOKTORSKIH STUDIJA	69
LITERATURA:	76

UVOD

Istraživanje koje je realizovano u periodu od novembra 2017. godine do aprila 2018. godine imalo je za cilj da ispita kvalitet doktorskih studija u Republici Srbiji. Istraživanje je sprovedeno u okviru kontinuirane podrške PERFORM-a mladim istraživačima u Srbiji. Prethodna istraživanja koja su sprovedena, pokazala su da postoje velika ograničenja za mlade istraživače, kako u pogledu strukturne podrške i finansijskih mogućnosti u Srbiji, tako i u nizu barijera za umrežavanje sa regionalnim, EU i svetskim centrima, ali i velike barijere u pogledu razvoja akademske ekspertize i istraživačkih veština, što posledično dovodi do niskog kvaliteta istraživačkog rada u društvenim i humanističkim naukama, pa tako mladi istraživači nisu kompetitivni u pogledu sa vršnjacima iz Evrope i takođe jako teško mogu da pronađu svoje mesto na međunarodnom tržištu rada. Kao jedan od indikatora opšteg položaja mladih istraživača jeste pre svega kvalitet doktorskih studija, proces kako se one izvode, njihov kvalitet i koliko ustvari mladi istraživači nauče i unaprede svoje veštine tokom doktorskih studija. Cilj istraživanja jeste bio da vidimo kako izgledaju doktorske studije, od procesa upisa, do čina odbrane doktorske disertacije, ali i da vidimo koliko se studenti doktorskih studija na samim studijama osposobe za istraživački rad. Od kada je u Srbiji uveden Bolonjski proces studija i doktorske studije su značajno promenile svoju strukturu u poređenju sa prethodnim periodom. Cilj jeste bio unapređenje kvaliteta i razvoj istraživačkih veština doktoranata, a ovo istraživanje treba da nam odgovori i na pitanje koliko je Bolonjski proces u tome uspeo.

Istraživanje koje su sproveli istraživači Grupe za analizu i kreiranje javnih politika je trajalo od novembra 2017. godine. Kao uzorak univerziteta i fakulteta koji su obuhvaćeni istraživanjem, odabrani su državni univerziteti u Srbiji – Univerzitet u Beogradu, Univerzitet u Novom Sadu, Univerzitet u Nišu i Univerzitet u Kragujevcu. Fakulteti koji su obuhvaćeni istraživanjima su: Fakultet političkih nauka (departmani: politikološke studije, međunarodne studije, studije kulture i medija, studije socijalnog rada i socijalne politike), Pravni fakultet, Filozofski fakultet (departmani: sociologija, psihologija, pedagogija, arheologija, etnologija, antropologija, filozofija, istorija, istorija umetnosti), Ekonomski fakultet – Univerzitet u Beogradu; Pravni fakultet, Ekonomski fakultet, Filozofski fakultet (departmani: sociologija, istorija, pedagogija, psihologija) – Univerzitet u Nišu; Ekonomski fakultet, Pravni fakultet i Filozofski fakultetu (departmani: filozofija, istorija, psihologija, medijske studije) – Univerzitet u Novom Sadu; Pravni fakultet i Ekonomski fakultet – Univerzitet u Kragujevcu.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Metodologija istraživanja je obuhvatila nekoliko istraživačkih tehnika:

1. Desk istraživanje – kroz desk istraživanje je obuhvaćen pregled doktorskih programa i doktorskih studija, prikupljani su podaci iz kurikuluma doktorskih programa, uslovi i procedure za upis, procedure i strukturu studija, opterećenost studenata, podelu

između teorijskih i istraživačkih predmeta, procedure prijave doktorske disertacije, izrade i same odbrane disertacije.

2. Fokus grupe – istraživači su realizovali sedam fokus grupa sa studentima doktorskih studija. Četiri fokus grupe su realizovane u Beogradu, dve u Nišu i jedna u Kragujevcu, kao i jedan dubinski intervju u Novom Sadu. Kroz fokus grupe, cilj je bio da steknemo uvid u doktorske studije na univerzitetima u Srbiji i njihov kvalitet kroz usmereni i strukturirani razgovor sa studentima doktorskih studija sa različitih fakulteta i departmana. Sa njima smo razgovarali o procesima upisa studija, samim tokom studija i opterećenju, značaju teorijskih i istraživačkih predmeta, sticanju istraživačkih veština, uslovima za studiranje, mogućnosti za empirijska istraživanja na terenu, pristup literaturi i časopisima, mogućnostima za učešće na konferencijama, radu sa mentorom, korišćenju softvera, istraživačkih i statističkih alata.

3. Intervjui sa rukovodiocima doktorskih studija – realizovano je osam intervju sa rukovodiocima doktorskih studija, profesorima i mentorima. Realizovano je četiri intervju u Beogradu, dva u Nišu i po jedan u Novom Sadu i Kragujevcu. Cilj intervju je bio da utvrdimo kako rukovodioci vide doktorske studije na univerzitetima u Srbiji, kako oni vide nastavne planove, opterećenje studenata, način rada sa njima kroz predavačke aktivnosti i kroz mentorstvo. Od njih smo želeli da vidimo kakvi su uslovi za rad mentora, da li imaju podsticaj da rade sa studentima, da li studenti napreduju kroz studije, sa kakvim istraživačkim i metodološkim znanjima dolaze na doktorske studije i da li ih unapređuju, kakav je kvalitet radova i samih

disertacija, šta oni vide kao nedostatke doktorskih studija i da li imaju predloge za njihovo unapređenje.

Cilj istraživanja je bio da uporedimo nalaze iz desk istraživanja, fokus grupa i intervjuja, kako bismo stekli celokupan uvid u doktorske studije na univerzitetima u Srbiji i ocenili njihov kvalitet, ali i precizno mapirali sve prednosti i mane. Osim utvrđivanja samih karakteristika i praksi realizacije doktorskih studija u Srbiji, cilj je bio i da uporedimo stanje na doktorskim studijama u Srbiji u odnosu na ključne karakteristike kvaliteta doktorskih studija u Evropi koje smo mapirali kroz predistraživanje i kreiranje kriterijuma na osnovu kojih smo kreirali indikatore za ocenjivanje kvaliteta doktorskih studija u Srbiji.

ZAKONSKI OKVIR DOKTORSKIH STUDIJA

Zakon o visokom obrazovanju (Sl. glasnik RS", br. 88/2017 i 27/2018 - dr. zakon)

Zakon sadrži 156 članova kojim se uređuju ciljevi visokog obrazovanja, principi, akademske slobode, autonomija, akademski integritet, nepovredivost akademskog prostora, sastav, rad i delatnost Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje, zatim rad i delatnost Nacionalnog akreditacionog tela, proces akreditacije, samovrednovanja, rad konferencije univerziteta i konferencije akademija i visokih škola i studentku konferenciju. Zakon dalje definiše nadležnost Ministarstva, Univerziteta, osnivanje visokoskolske ustanove, statut i organi viskoškolskih ustanova ubrajajući u to studentski parlament, Integrativnu

funkciju univerziteta i drugih samostalnih visokoškolskih ustanova, zatim način finansiranja visokoškolskih ustanova čiji je osnivač Republika, način izbora osoblja visokoškolskih ustanova. U IX delu zakona, članovi 89, 90, 91, 92, 93 bave se pravima i obavezama zaposlenih na visokoškolskoj ustanovi. Odeljak X bavi se studentima, tačnije članovi 94-110. I u ovim članovima se definišu prava obaveza studenata kao i uslovi upisa i studiranja. Dalje zakon se bavi obrazovanjem tokom čitavog života, evidencijama i javnim ispravama, priznavanjem stranih visokoškolskih isprava, nadzor rada visokoškolskih ustanova, kaznenim odredbama.

Ciljevi visokog obrazovanja jesu:

- 1) prenošenje naučnih, umetničkih i stručnih znanja i veština;
- 2) razvoj nauke i unapređivanje umetničkog stvaralaštva;
- 3) obezbeđivanje naučnog, umetničkog i stručnog podmlatka;
- 4) obrazovanje kreativne populacije koja neprekidno usvaja i stvara nova znanja;
- 5) obezbeđivanje jednakih uslova za sticanje visokog obrazovanja i obrazovanja tokom čitavog života;
- 6) bitno povećanje broja stanovnika sa visokim obrazovanjem;
- 7) unapređenje međunarodne otvorenosti sistema visokog obrazovanja.

Članovi 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, direktnije se odnose na samo visoko obrazovanje odnosno: vrste studije, stepen studija i sl.

Zakon dalje definiše rad Univerziteta, fakulteta i umetničke akademije, akademije strukovnih studija, visoke škole i visokih

strukovnih studija, naučnih instituta i drugih organizacija u sastavu univerziteta.

Član 39. uređuje obim studija. Kada su doktorske studije u pitanju prema zakonu predviđeno je da: Doktorske studije imaju najmanje 180 ESPB bodova, uz prethodno ostvareni obim studija od najmanje 300 ESPB bodova na osnovnim akademskim i master akademskim studijama, odnosno integrisanim akademskim studijama.

Član 40. uređuje pitanje završnog rada i disertacije.

Doktorska disertacija je završni deo studijskog programa doktorskih studija, osim doktorata umetnosti koji je umetnički projekat. Broj bodova kojima se iskazuje završni rad, odnosno završni deo studijskog programa, ulaze u ukupan broj bodova potrebnih za završetak studija.

Način i postupak pripreme i odbrane završnog rada, uređuje se opštim aktom visokoškolske ustanove.

Visokoškolska ustanova na kojoj se brani doktorska disertacija, dužna je da doktorsku disertaciju i izveštaj komisije o oceni doktorske disertacije učini dostupnom javnosti, i to u elektronskoj verziji na zvaničnoj internet stranici ustanove i u štampanom obliku u biblioteci ustanove, najmanje 30 dana pre usvajanja izveštaja komisije na nadležnom organu, kao i do odbrane disertacije.

Univerzitet je dužan da ustanovi digitalni repozitorijum u kojem se trajno čuvaju elektronske verzije odbranih doktorskih disertacija, zajedno sa izveštajem komisije za ocenu disertacije, podacima o mentoru i sastavu komisije i podacima o zaštiti

autorskih prava, kao i da sve navedene podatke učine javno dostupnim.

Kopiju sadržaja koji se čuva u repozitorijumu univerzitet je dužan da u roku od tri meseca od odbrane doktorske disertacije, odnosno umetničkog projekta dostavi u centralni repozitorijum koji vodi Ministarstvo.

Zakon o visokom obrazovanju opštim stavom definiše položaj studenata i njihov upis bez pravljenja razlike između studenata osnovnih, master ili doktorskih studija.

Član 98. uređuju pitanje konkursa za upis studenata. Samostalna visokoškolska ustanova raspisuje konkurs za upis na studije. Konkurs sadrži: broj studenata za određene studijske programe, uslove za upis, merila za utvrđivanje redosleda kandidata, postupak sprovođenja konkursa, način i rokove za podnošenje žalbe na utvrđeni redosled, kao i visinu školarine koju plaćaju studenti čije se studiranje ne finansira iz budžeta. Konkurs se objavljuje najkasnije četiri meseca pre početka školske godine.

Član 99. – broj studenata

Samostalna visokoškolska ustanova utvrđuje broj studenata koji se upisuje na studijske programe koje organizuje, dok Vlada određuje broj studenata koji će se finansirati iz budžeta.

Član 100. - Rangiranje i upis kandidata

Visokoškolska ustanova utvrđuje kriterijume na osnovu kojih se obavlja klasifikacija i izbor kandidata za upis na studije.

Na studije drugog i trećeg stepena kandidat se upisuje pod uslovima, na način i po postupku utvrđenom opštim aktom i konkursom samostalne visokoškolske ustanove.

Član 101- Prava i obaveze studenata

Član 102 - Pravila studija

Član 103- Status studenta

Član 104 – Ocenjivanje

Član 105 – Ispiti

Član 109 - Status studenta prestaje u slučaju:

- 1) ispisivanja sa studija;
- 2) završetka studija;
- 3) neupisivanja školske godine;
- 4) kad ne završi studije do isteka roka koji se određuje u dvostrukom broju školskih godina potrebnih za realizaciju studijskog programa, osim u slučaju studija uz rad;
- 5) izricanja disciplinske mere isključenja sa studija na visokoškolskoj ustanovi.

Student koji studira uz rad, student sa invaliditetom, student koji je upisan na studije po afirmativnoj meri i student koji ima status kategorisanog vrhunskog sportiste zadržava status studenta do isteka roka koji se određuje u trostrukom broju školskih godina potrebnih za realizaciju studijskog programa.

Član 110 - Stručni, akademski i naučni nazivi

Lice koje završi doktorske, odnosno akademske studije trećeg stepena, stiče naučni naziv doktor nauka, sa naznakom polja, odnosno oblasti.

Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti ("Sl. glasnik RS", br. 110/2005, 50/2006 - ispr., 18/2010 i 112/2015)

Zakon broji 119 članova i uređuje pitanja naučnoistraživačke delatnosti, kvaliteta naučno-istraživačkog rada i razvoj ove delatnosti, načela osnivanja, organizacije i upravljanja organizacijama koje obavljaju ovu delatnost, sticanje zvanja istraživača, finasiranje i drugo.

Član 2. ovog zakona definiše naučnoistraživačku delatnost. Naučnoistraživačka delatnost jeste sistematski stvaralački rad koji se preduzima radi otkrivanja novih znanja, s ciljem podizanja opšteg civilizacijskog nivoa društva i korišćenja tih znanja u svim oblastima društvenog razvoja.

Zakonom se bliže definiše naučnoistraživačka delatnost, načela, ciljevi, naučni ciljevi, (članovi 2, 3,4,5,6 i 7).

Poglavlje III Zakona, bavi se kvalitetom naučnoistraživačkog rada i subjektima koji taj kvalitet treba da obezbede (Nacionalni savet za naučni i tehnološki razvoj, Odbor za akreditaciju naučnoistraživačkih organizacija, Komisija za sticanje naučnih zvanja, Matični naučni odbor, ministarstvo, Centar za promociju nauke).

Poglavlje IV se bavi organizacijama koje obavljaju naučnoistraživačku delatnost. U ovom delu se navodi da programe iz člana 10. ovog Zakona mogu između ostalih sprovesti:

istraživači i studenti doktorskih studija, odnosno stipendisti (član 30).

Poglavlje VIII uređuje pitanja Centara izuzetne vrednosti.

Za doktorande je značajno poglavlje VIII koji se bavi evidencijama, odnosno registrom istraživačkih organizacija i registrom istraživača.

Poglavlje IX Zakona, posvećeno je istraživačima. Istraživač, u smislu ovog zakona, jeste lice sa najmanje visokom stručnom spremom, odnosno sa najmanje završenim osnovnim akademskim studijama, koje radi na naučnoistraživačkim i razvojnim poslovima i koje je izabrano u zvanje, u skladu sa ovim zakonom. (čl. 68). U ovom delu, Zakon se bavi istraživačima i pored definisanja ko su istraživači, određuju se način i uslovi za sticanje zvanja istraživača, odnosno postupka izbora u naučna/istraživačka zvanja (čl. 67- 87).

Zakon dalje uređuje pitanja poput Kodeks ponašanja u naučnoistraživačkom radu, rada odbora za etiku u nauci.

Poglavlje X bavi se pravima i obavezama zaposlenih u institutu i centru izuzetnih vrednosti.

Poglavlje XI se bavi finansiranjem naučnoistraživačke delatnosti, kojim se bliže uređuje: izvori finansiranja, finansiranje programa od značaja za RS, projektno finansiranje, finansiranje institucija od nacionalnog značaja i cenatra od izuzetne vrednosti, Sufinansiranje programa i projekata od regionalnog značaja za razvoj naučnoistraživačke delatnosti.

OPŠTI PODACI O DOKTORSKIM STUDIJAMA

U ovom poglavlju predstavljamo nalaze iz desk istraživanja, odnosno predstavljamo proces upisa (uslovi i procedure) doktorskih studija na svim univerzitetima i fakultetima koji su obuhvaćeni istraživanjem, proces rangiranja i raspodela predmeta (teorijski i istraživački) u kurikulumima.

Univerzitet u Beogradu

Fakultet političkih nauka

Uslovima upisa: Prosečna ocena minimum 8,0 na osnovnim studijama i minimum 8,0 na masteru. Moguće je upisati doktorske studije i sa nižom prosečnom ocenom ukoliko je kandidat u časopisima sa liste resornog ministarstva objavio naučne radove u poslednje dve godine pre upisa na doktorske studije i to najmanje 2 (dva) rada iz kategorije M51. Neophodno je znanje najmanje jednog stranog jezika koje se dokazuje dostavljanjem sertifikata, a po potrebi i proverom na način koji to propiše dekan Fakulteta, kandidat treba da dokaže sklonost istraživačkom i naučnom radu objavljenim naučnim radovima, zbornicima, monografijama, učešću na projektu, rukovođenjem i dr.

Broj studenata koji se primaju, način rangiranja studenata i broj metodološko/istraživačkih predmeta i broj ESP bodova koji nose prema departmanima:

1. Doktorske studije politikologije – ukupno predviđeno 20 studenata (3 upisna roka); Rangiranje: opšta prosečna ocena x 6

(60 max), intervju (20 max), pismo o namerama (15 max), objavljeni radovi (5 max). Broj i opterećenosti u ESPB sa metodološko-istraživačkim predmetima: istraživački predmeti 4 (40 ESPB), teorijsko-metodološki 1 (10 ESPB), teorijsko-istraživački 1 (10 ESPB), rad sa mentorom/istraživački rad/rad u grupama 9 (110 ESPB), objavljivanje radova 1 (10 ESPB)

2. Doktorske međunarodne i evropske studije – ukupno predviđeno 20 studenata (3 upisna roka); Rangiranje: opšta prosečna ocena x 6 (60 max), intervju (10 max), pismo o namerama (20 max), objavljeni radovi (10 max). Broj i opterećenosti u ESPB sa metodološko-istraživačkim predmetima: istraživački predmeti 4 (40 ESPB), teorijsko-metodološki 1 (10 ESPB), teorijsko-istraživački 1 (10 ESPB), rad sa mentorom/istraživački rad/rad u grupama 9 (110 ESPB), objavljivanje radova 1 (10 ESPB)

3. Doktorske studije socijalne politike i socijalnog rada – ukupno predviđeno 10 studenata (3 upisna roka), Rangiranje: opšta prosečna ocena x 6 (60 max), intervju (20 max), objavljeni radovi, projekti (20 max). Broj i opterećenosti u ESPB sa metodološko-istraživačkim predmetima: istraživački predmeti 4 (40 ESPB), teorijsko-metodološki 1 (10 ESPB), teorijsko-istraživački 1 (10 ESPB), rad sa mentorom/istraživački rad/rad u grupama 9 (110 ESPB), objavljivanje radova 1 (10 ESPB).

4. Doktorske studije kulture i medija – ukupno predviđeno 20 studenata (3 upisna roka); Rangiranje: opšta prosečna ocena x 6 (60 max), intervju (30 max), objavljeni radovi (10 max); Broj i opterećenosti u ESPB sa metodološko-istraživačkim predmetima: istraživački predmeti 4 (40 ESPB), teorijsko-metodološki 1 (10

ESPB), teorijsko-istraživački 1 (10 ESPB), rad sa mentorom/istraživački rad/rad u grupama 9 (110 ESPB), objavljivanje radova 1 (10 ESPB).

Pravni fakultet

Ukupno predviđen upis 50 studenata. Uslovi za upis: prosečna ocena minimum 8,0 na osnovnim studijama i minimum 8,0 na master studijama. Izuzetak je mogući uz objavljene naučne radove u časopisima sa liste resornog ministarstva pre upisa na doktorske studije ako, na predlog odgovarajuće katedre, Nastavno-naučno veće odobri upis; poznavanje najmanje dva strana jezika relevantna za užu naučnu oblast kojoj pripada okvirno pitanje iz kojeg namerava da radi doktorsku disertaciju, u meri da se može koristiti stranom literaturom (provera znanja), kandidati su u obavezi da prilikom prijave na konkurs navedu i okvirno pitanje iz kojeg nameravaju da rade doktorsku disertaciju, da predlože privremenog mentora, kao i dva izborna predmeta iz izabrane uže naučne oblasti, koji su u vezi sa navedenim okvirnim pitanjem.

Način rangiranja i bodovanje:

Prosečna ocena	Broj bodova
9,91 – 10,00	200
9,81 – 9,90	192
9,71 – 9,80	184
9,61 – 9,70	176
9,51 – 9,60	168
9,41 – 9,50	160

9,31 – 9,40	152
9,21 – 9,30	144
9,11 – 9,20	136
9,01 – 9,10	128
8,91 – 9,00	120
8,81 – 8,90	108
8,71 – 8,80	96
8,61 – 8,70	84
8,51 – 8,60	72
8,41 – 8,50	60
8,31 – 8,40	48
8,21 – 8,30	36
8,11 – 8,20	24
8,00 – 8,10	12
ispod 8,00	0

Dužina studiranja na osnovnim studijama	Broj bodova
do 4 godine	40
do 4,5 godine	20
do 5 godina	8
duže od 5 godina	0

Opšta prosečna ocena studiranja (OPO) izračunava se na osnovu prosečnih ocena studiranja na osnovnim akademskim studijama (OcOS) i master akademskim studijama (OcMS), ponderisanih dužinom trajanja studijskog programa na osnovnim akademskim i master akademskim studijama izraženom u ESPB bodovima (OSbod i MSbod):

Dužina studiranja na master studijama	Broj bodova
jedna godina	10
do 1,5 godine	5
do 2 godine	2
duže od 2 godine	0

Broj i opterećenosti u ESPB sa metodološko-istraživačkim predmetima: istraživački predmeti 5 (50 ESPB), teorijsko-metodološki 1 (10 ESPB), rad sa mentorom/istraživački rad/rad u grupama 6 (110 ESPB), objavljivanje radova 1 (10 ESPB).

Ekonomski fakultet

Ukupno predviđen upis 50 studenata (2 upisna roka). Uslovi za upis: doktorske studije može upisati lice koje je završilo master akademske studije, odnosno integrisane studije, u obimu od najmanje 300 ESPB bodova i ima opštu prosečnu ocenu od najmanje 8,0 (osam) na osnovnim akademskim i master akademskim studijama ili opštu prosečnu ocenu manju od 8 (osam) ukoliko ima objavljene naučne radove u obimu i na način uređen opštim aktom fakulteta, odnosno Univerziteta i koje poznaje najmanje jedan strani jezik relevantan za naučnu oblast u

kojoj se prijavljuje doktorska disertacija; Obrazloženi predlog predmeta doktorskog istraživanja, Motivaciono pismo, Biografija, Dokaz o znanju stranog jezika (ukoliko kandidat nije polagao strani jezik tokom studija), Ostale relevantne informacije o kandidatu (kursevi i seminari koje je pohađao, nagrade, objavljeni radovi, drugi strani jezici i sl.), Prijemni intervju; Komisija za upis na doktorske studije na osnovu priložene konkursne dokumentacije i obavljenog razgovora sa kandidatima donosi konačnu odluku o upisu kandidata i formiranju rang liste.

Broj i opterećenosti u ESPB sa metodološko-istraživačkim predmetima: istraživački predmeti 6 (54 ESPB), teorijsko-metodološki 3 (30 ESPB), rad sa mentorom/istraživački rad/rad u grupama 8 (96 ESPB).

Filozofski fakultet

Na doktorske studije se može upisati lice koje ima:

- završene odgovarajuće master studije utvrđene studijskim programom, sa najmanje 300 ESPB bodova i opštom prosečnom ocenom od najmanje 8,0 na osnovnim akademskim studijama i master studijama;
- završene odgovarajuće master studije utvrđene studijskim programom, sa najmanje 300 ESPB bodova i najmanje 5 naučnih radova, objavljenih u časopisima od nacionalnog ili međunarodnog značaja, sa recenzijom;
- završene neodgovarajuće master studije, sa najmanje 300 ESPB bodova i prosečnom ocenom najmanje 8,0 na osnovnim akademskim studijama i master studijama, ako položi

diferencijalni ispit. Sadržaj i obim diferencijalnog ispita, kao i sastav ispitne komisije, određuje odeljenje;

- VII-1 stepen prema propisima koji su važili do stupanja na snagu Zakona o visokom obrazovanju, ukoliko su završili odgovarajuće osnovne studije sa prosečnom ocenom najmanje 8,0 (osam) i ukoliko nije drugačije utvrđeno posebnim uslovima upisa na određeni studijski program a u skladu sa Zakonom i Autentičnim tumačenjem Narodne skupštine Republike Srbije.

Rangiranje kandidata za upis na doktorske studije vrši se na osnovu opšte prosečne ocene ostvarene na osnovnim i master studijama, dužine studiranja, broja bodova prema kategorizaciji ministarstva zaduženog za poslove nauke izabranog naučnog rada (maks. 40 poena), kvaliteta motivacionog pisma (maks. 20 poena) i rezultata ostvarenog na prijemnom ispitu (maks. 40 poena).

$$P = (a + b) / d * 8 + M$$

P = broj poena ostvarenih na osnovu rezultata prethodnog rada

a = prosek na osnovnim studijama

b = prosek na master studijama

PRVA GODINA	Sem	P+SIR	ESPB*
Studijski istraživački rad (SIR)	1, 2	0 + 10	
Izrada predloga teme doktorske disertacije	1, 2	0 + 0	
Predmeti utvrđeni studijskim programom	1,2		
DRUGA GODINA	Sem	P+SIR	ESPB*

Izrada i odbrana predloga teme doktorske disertacije	3	0 + 0	
Predmeti utvrđeni studijskim programom	3		
Studijski istraživački rad (SIR)	4	0 + 15	
Izrada disertacije I			
TREĆA GODINA	Sem	P+SIR	ESPB*
Studijski istraživački rad (SIR)	5, 6	0 + 20	
Izrada disertacije II			

d = dužina studiranja (osnovne + master)

M = bodovi po osnovu kategorizacije ministarstva nadležnog za nauku (maksimalno 8).

Kandidat je obavezan da prijavi jedan rad za koji smatra da je reprezentativan, odnosno nosi najveći broj bodova po osnovu kategorizacije ministarstva nadležnog za nauku.

Rezultati prijemnog ispita utvrđuju se na osnovu kriterijuma i merila koja propiše odeljenje, odlukom o organizaciji i realizaciji prijemnog ispita.

Struktura doktorskih studija:

Program - Filozofija

Broj ESPB bodova: 180

Trajanje programa u godinama: 3

Naučni naziv: doktor nauka - filozofija

Uslovi upisa: Završene diplomatske akademske studije – master iz oblasti filozofije (300 ESPB), prosečna ocena na osnovnim i diplomskim akademskim studijama najmanje 8 (osam) ili najmanje 5 naučnih radova objavljenih u časopisima od nacionalnog i međunarodnog značaja, poznavanje jednog stranog (svetskog) jezika; lice koje nema završene odgovarajuće studije polaže diferencijalni ispit, u skladu sa Statutom fakulteta.

Na doktorske studije filozofije može se upisati 20 studenata, od toga 7 na budžetu.

Program se odvija kroz izučavanje niza specifičnih teorijskih, metodoloških i praktičnih filozofskih problema i pristupa, zastupljenih kako u tradicionalnoj tako i u savremenoj filozofiji. Program obuhvata 3 pozicije izbornih predmeta koji se realizuju u prvom, drugom i trećem semestru, studijski istraživački rad od prvog do šestog semestra i izradu doktorske disertacije. Studijski program doktorskih studija filozofije strukturiran je tako da student tokom svakog od prva tri semestra pohađa nastavu iz izbornih predmeta. Na početku studija, u zavisnosti od interesovanja, student se opredeljuje koje će predmete pohađati (u prvom, drugom i trećem semestru bira po dva predmeta). Studijskim programom je predviđena mogućnost izbora predmeta sa drugih studijskih grupa Filozofskog fakulteta ili drugih fakulteta, uz prethodnu saglasnost mentora. Četvrti, peti i šesti semestar namenjeni su izradi doktorske disertacije. Nastavna aktivnost studenta izražena kroz časove studijskog istraživačkog rada (SIR) podrazumeva redovne konsultacije sa mentorom, tokom koje se student osposobljava za primenu stečenih znanja i metodoloških

veština u samostalnom naučno-istraživačkom radu, uspešno rešavanje uočenih i definisanih naučnih problema, samostalno pisanje naučnih članaka i izradu doktorske disertacije. Preduslovi za upis pojedinih predmeta ili grupe predmeta utvrđeni su u programima predmeta.

Program - Istorija

Broj ESPB bodova: 180

Trajanje programa u godinama: 3

Naučni naziv: doktor nauka – istorija.

Uslovi upisa: Završene diplomatske akademske studije – master iz oblasti istorije (300 ESPB), prosečna ocena na osnovnim i diplomskim akademskim studijama najmanje 8 (osam) ili najmanje 5 naučnih radova objavljenih u časopisima od nacionalnog i međunarodnog značaja, poznavanje jednog stranog (svetskog) jezika; lice koje nema završene odgovarajuće studije polaže diferencijalni ispit, u skladu sa Statutom fakulteta.

Na doktorske studije istorije može se upisati 20 studenata, od toga 7 na budžetu.

Studijski program doktorskih studija istorije struktuiran je tako da student tokom svakog od prvih tri semestra studija pohađa nastavu iz dva izborna predmeta i priprema se za prijavu i odbranu prijave teme doktorske disertacije. Aktivnost studenta izražava se kroz časove predavanja iz izbornih predmeta i časove studijskog istraživačkog rada koji je u funkciji pripreme prijave teme doktorske disertacije. Izborni predmeti grupisani su na ukupno

šest izbornih pozicija, raspoređenih po dve u svakom semestru. Studijskim programom je predviđena mogućnost izbora predmeta iz studijskih programa doktorskih studija drugih studijskih grupa Fakulteta. Peti, šesti i sedmi semestar namenjeni su izradi doktorske disertacije. Nastavna aktivnost studenta izražena kroz časove studijskog istraživačkog rada podrazumeva redovne konsultacije sa mentorom, tokom kojih se student osposobljava za primenu stečenih znanja i metodoloških veština u samostalnom naučno-istraživačkom radu, uspešno rešavanje uočenih i definisanih naučnih problema, samostalno pisanje naučnih istorijskih članaka i rasprava i izradu doktorske disertacije u rangu naučne monografije. Bodovna vrednost predmeta iskazana je u skladu sa Evropskim sistemom prenosa bodova (ESPB). Svakom od šest nastavnih predmeta na ovom nivou studija dodeljeno je 10 ESPB, tako da savlađivanjem gradiva iz predmeta i polaganjem ispita student ostvaruje po 20 ESPB u svakom od prvih tri semestra. Studijskom istraživačkom radu studenta koji se realizuje tokom prvih tri semestra, u fazi izrade prijave teme disertacije, dodeljeno je ukupno 15 ESPB (po pet u svakom semestru), a istu bodovnu vrednost i raspored po semestrima ima i izrada i odbrana prijave teme. Studijski istraživački rad tokom izrade doktorske disertacije ima obim od 30 ESPB – po 10 u četvrtom, petom i šestom semestru, a sama izrada i odbrana disertacije donosi ukupno 60 ESPB (po 20 ESPB u svakom od poslednjih tri semestra). Bodovna vrednost doktorske disertacije: Programom doktorskih studija istorije predviđen je studijski istraživački rad koji se realizuje tokom prvih tri semestra, u fazi izrade prijave teme disertacije, ukupno 15 ESPB (po pet u svakom semestru), kao i izrada i odbrana prijave teme – 15 ESPB. Studijski istraživački rad tokom

izrada doktorske disertacije ima ukupan obim od 30 ESPB, a sama izrada i odbrana disertacije 60 ESPB.

Program - Andragogija

Broj ESPB bodova: 180

Trajanje programa u godinama: 3

Naučni naziv: doktor nauka - andragogija

Uslovi upisa: Završene diplomatske akademske studije – master iz oblasti andragogije (300 ESPB), prosečna ocena na osnovnim i diplomskim akademskim studijama najmanje 8 (osam) ili najmanje 5 naučnih radova objavljenih u časopisima od nacionalnog i međunarodnog značaja, poznavanje jednog stranog (svetskog) jezika; lice koje nema završene odgovarajuće studije polaže diferencijalni ispit, u skladu sa Statutom fakulteta.

Na doktorske studije istorije može se upisati 10 studenata, od toga 3 na budžetu.

Studijski program doktorskih studija obuhvata jedan obavezni nastavni predmet i sedam izbornih predmeta (koje student bira od 22 ponuđena), studijski istraživački rad i izradu doktorske disertacije. Od ukupnog broja bodova koji pripadaju predmetima predviđenim studijskim programom (80 ESPB), izborni predmeti imaju 60 ESPB (75%). Programom je predviđen studijski istraživački rad predmetni i u funkciji izrade doktorske disertacije. Izrada i odbrana doktorske disertacije završni je deo studijskog programa doktorskih studija.. Način izvođenja studija i bodovna vrednost predmeta: Doktorske studije andragogije traju tri školske

godine, tj. šest semestara. Doktorske studije imaju 180 ESPB (60 godišnje; 30 u semestru). Obavezni predmet i izborni predmeti imaju po 10 ESPB (ukupno 80). Osim predavanja, u prva tri semestra predviđeni su i časovi za studijski istraživački rad (koji je vezan za predmete), kao i za studijski istraživački rad u funkciji izrade disertacije (u prvom semestru – izbor teme i izrada bibliografije; u drugom semestru – izrada projekta istraživanja; u trećem semestru – odbrana predloga teme doktorske disertacije). Studijski istraživački rad u 4. 5. i 6. semestru neposredno je u funkciji izrade disertacije – realizacija istraživanja, obrada podataka, interpretacija dobijenih rezultata i pisanje izveštaja o istraživanju. Metode izvođenja nastave: predavanja, seminari, diskusije, rad u grupama, mentorski rad, konsultacije, studijski istraživački rad. Bodovna vrednost doktorske disertacije: Izrada i odbrana doktorske disertacije, uključujući i studijski istraživački rad u funkciji izrade doktorske disertacije: 120 ESPB. Ne predviđaju se posebni preduslovi za upis predmeta, osim uslova utvrđenih zakonom.

Program - Arheologija

Broj ESPB bodova: 180

Trajanje programa u godinama: 3

Naučni naziv: doktor nauka - arheologija

Uslovi upisa: Završene diplomске akademske studije – master iz oblasti arheologije (300 ESPB), prosečna ocena na osnovnim i diplomskim akademskim studijama najmanje 8 (osam) ili najmanje 5 naučnih radova objavljenih u časopisima od

nacionalnog i međunarodnog značaja, poznavanje jednog stranog (svetskog) jezika; lice koje nema završene odgovarajuće studije polaže diferencijalni ispit, u skladu sa Statutom Fakulteta. Na doktorske studije arheologije može se upisati 10 studenata, od toga 3 na budžetu.

Kurikulum se sastoji iz: jednog glavnog kursa, koji kandidat/kinja bira s obzirom na planiranu oblast specijalizacije; jednog obaveznog kursa u čijem izvođenju učestvuju svi nastavnici Odeljenja, koji omogućava svrsishodno povezivanje relevantnih oblasti istraživanja; izbornih kurseva koji omogućavaju produblјivanje znanja u određenoj oblasti; mentorskog rada u toku nastave, kao i u funkciji izrade doktorskog rada; samostalnog istraživačkog rada kandidata/kandidatkinje. Prva tri semestra programa posvećena su nastavi, dok su poslednja tri semestra posvećena mentorskom i samostalnom istraživačkom radu i izradi završnog rada. S obzirom da na visokoškolskim institucijama u Evropi koje izvode programe doktorskih studija iz arheologije nije uobičajena praksa održavanja aktivne nastave na ovom nivou studija, nije moguće ponuditi kompatibilne primere iz drugih akademskih sredina. Na drugoj strani, Odeljenje za arheologiju prihvatilo je strukturu koja je u primeni na čitavom Filozofskom fakultetu u Beogradu i koja omogućuje povezivanje među pojedinim programima, na taj način održavajući tendenciju ka multi i interdisciplinarnom istraživačkom radu u oblasti humanističkih i društvenih disciplina. Nastava se odvija kroz predavanja, seminare, studijski istraživački rad – mentorski i samostalan rad studenata, što omogućava sticanje teorijskih i

praktičnih znanja predviđenih ciljevima i ishodima programa.
Bodovna vrednost doktorske disertacije: 120 ESPB.

Program - Etnologija i antropologija

Broj ESPB bodova: 180

Trajanje programa u godinama: 3

Naučni naziv: doktor nauka - etnološke-antropološke nauke

Uslovi upisa: Završene diplomske akademske studije – master iz oblasti etnologije-antropologije (300 ESPB), prosečna ocena na osnovnim i diplomskim akademskim studijama najmanje 8 (osam) ili najmanje 5 naučnih radova objavljenih u časopisima od nacionalnog i međunarodnog značaja, poznavanje jednog stranog (svetskog) jezika; lice koje nema završene odgovarajuće studije polaže diferencijalni ispit u skladu sa Statutom Fakulteta i studijskim programom. Uslovi za prelazak sa drugih studijskih programa u okviru istih ili srodnih oblasti studija: Student može preći sa drugih studijskih programa na ovaj program ukoliko položi diferencijalne ispite koje utvrđuje Veće Odeljenja za etnologiju-antropologiju na osnovu uvida u sadržaj studijskog programa sa kojeg prelazi. Procedura prelaska utvrđena je Statutom Fakulteta.

Doktorske studije etnologije-antropologije organizovane su po semestrima, traju šest semestara, odnosno tri školske godine. Nastava se izvodi u različitim formama (predavanja, vežbe, seminari, diskusije, terenski rad različitog tipa itd.) Bodovna vrednost doktorske disertacije - ukupna bodovna vrednost –

uključujući pisanje i odbranu prijave teme odn. Predloga disertacije (20 ESPB), studijski istraživački rad (55 ESPB) i izradu i odbranu doktorske teze (60 ESPB): ukupno 135 ESPB. Program ne podrazumeva preduslove za upis pojedinih predmeta ili grupa predmeta.

Program - Sociologija

Broj ESPB bodova: 180

Trajanje programa u godinama: 3

Naučni naziv: doktor nauka - sociologija

Uslovi upisa: Završene diplomatske akademske studije – master iz oblasti sociologije (300 ESPB), prosečna ocena na osnovnim i diplomskim akademskim studijama najmanje 8 (osam) ili najmanje 5 naučnih radova objavljenih u časopisima od nacionalnog i međunarodnog značaja, poznavanje jednog stranog (svetskog) jezika; lice koje nema završene odgovarajuće studije polaže diferencijalni ispit, u skladu sa Statutom fakulteta.

Lista obaveznih predmeta pokriva osnovna područja sociologije: sociološku teoriju, istoriju discipline i metodologiju. Izborni predmeti omogućavaju razvoj specifičnih socioloških znanja (područja sociologije politike, kulture, ekonomske sociologije, urbane sociologije, porodice, socijalne patologije, roda), kao i interdisciplinarnost (antropologija, istorija, ekonomija itd.). Svaki predmet (tri obavezna i tri izborna) nosi po 10 ESPB bodova, 15 bodova nosi pisanje i odbranu prijave teme i 45 ESPB studijski istraživački rad, a za izradu i odbranu teze student dobija 60 ESPB

bodova. Ukupna bodovna vrednost – uključujući pisanje i odbranu prijave teme, studijski istraživački rad i izradu i odbranu doktorske teze – iznosi 120 ESPB.

Program - Psihologija

Broj ESPB bodova: 180

Trajanje programa u godinama: 3

Naučni naziv: doktor nauka - psihologija

Uslovi upisa: Završene diplomske akademske studije – master iz oblasti psihologije (300 ESPB), prosečna ocena na osnovnim i diplomskim akademskim studijama najmanje 8 (osam) ili najmanje 5 naučnih radova objavljenih u časopisima od nacionalnog i međunarodnog značaja, poznavanje jednog stranog (svetskog) jezika; lice koje nema završene odgovarajuće studije polaže diferencijalni ispit, u skladu sa Statutom fakulteta.

Doktorske studije psihologije traju tri školske godine, odnosno šest semestara. Program obuhvata šest izbornih predmeta (koje student u dogovoru sa mentorom, a u skladu sa temom disertacije bira od 35 psiholoških predmeta i većeg broja predmeta sa drugih programa), studijski istraživački rad; izrada i odbrana doktorske disertacije su završni deo studijskog programa doktorskih studija. Svi izborni predmeti nose po 10 ESPB (ukupno 60 ESPB), studijski istraživački rad nosi 40 ESPB, dok ukupna bodovna vrednost doktorske disertacije, uključujući pisanje i odbranu teme, studijski istraživački rad i izradu i odbranu doktorske teze, iznosi 80 ESPB. Metode izvođenja nastave su sledeće: predavanja,

seminari, diskusije, eseji, rad u grupama, samostalni rad studenata, mentorski rad, konsultacije, studijski istraživački rad, izrada projekta.

Program - Pedagogija

Broj ESPB bodova: 180

Trajanje programa u godinama: 3

Naučni naziv: doktor nauka - pedagogija

Uslovi upisa: Završene diplomske akademske studije – master iz oblasti pedagogije (300 ESPB), prosečna ocena na osnovnim i diplomskim akademskim studijama najmanje 8 (osam) ili najmanje 5 naučnih radova objavljenih u časopisima od nacionalnog i međunarodnog značaja, poznavanje jednog stranog (svetskog) jezika; lice koje nema završene odgovarajuće studije polaže diferencijalni ispit, u skladu sa Statutom fakulteta.

Doktorske studije pedagogije traju tri školske godine, tj. šest semestara. Studijski program doktorskih studija pedagogije obuhvata jedan obavezni nastavni predmet i pet izbornih predmeta (koje student bira od 22 ponuđenih), studijski istraživački rad, izradu prijave teme doktorske disertacije, odbranu predloga teme doktorske disertacije, izradu doktorske disertacije i odbranu doktorske disertacije. Obavezni predmet je Teorijsko-metodološki problemi pedagogije. Izborni predmeti svrstani su u dva izborna bloka (po jedan blok za neparne i jedan za parne semestre) i student iz neparnog bloka bira dva, a iz parnog bloka bira tri predmeta. Obavezni predmet i izborni predmeti imaju po 10 ESPB

(ukupno 60), dok ukupna bodovna vrednost izrade i odbrane doktorske disertacije, uključujući i studijski istraživački rad u funkciji izrade doktorske disertacije, iznosi 120 ESPB. Osim predavanja, u prva tri semestra predviđeni su i časovi za studijski istraživački rad (koji je vezan za predmete), kao i za studijski istraživački rad u funkciji izrade disertacije (u prvom semestru – izbor teme i izrada bibliografije; u drugom semestru – izrada projekta istraživanja; u trećem semestru – odbrana predloga teme doktorske disertacije). Studijski istraživački rad u 4. 5. i 6. semestru neposredno je u funkciji izrade disertacije – realizacija istraživanja, obrada podataka, interpretacija dobijenih rezultata i pisanje izveštaja o istraživanju. Metode izvođenja nastave su sledeće: predavanja, seminari, diskusije, rad u grupama, mentorski rad, konsultacije, studijski istraživački rad.

Univerzitet u Novom Sadu

U okviru Univerziteta u Novom Sadu postoje sledeći društveno-humanistički fakulteti:

Filozofski fakultet,
Pravni fakultet,
Ekonomski fakultet

Filozofski fakultet

Smerovi:

1. Intersciplinarnе doktorske studije u polju društveno-humanističkih nauka
2. jezik i književnost

3. Istorija
4. Pedagogija
5. Psihologija
6. Sociologija
7. Filozofija
8. Metodika nastave

Kriterijum za upis prve godine:

- Završene odgovarajuće osnovne i master akademske studije sa najmanje 300 ESPB bodova,
- prosečna ocena najmanje 8,00. (izuzetak ako je ocena ispod 8, onda kandidat mora da ima 5 objavljenih naučnih radova),
- dužina studiranja,
- naučne produkcije,
- uspeh na intervjuu.

(Dopunski kriterijumi su učešće u naučno istraživačkim projektima tokom ili nakon studiranja i učešće u akreditovanim edukativnim programima.)

Na Filozofskom fakultetu u školskoj 2017/2018 godini bilo je 61 mesto, od toga 5 budžetskih i 56 samofinansirajućih.

Filozofski fakultet – doktorske studije:

Doktorske studije traju tri godine, podeljene u 6 semestra i 11 predmeta od kojih su tri predmeta teorijski i nose ukupno 30 poena i 8 istraživačkih predmeta koji nose 110 esp bodova (u ove predmete spadaju i izrada i odbrana prijave doktorske disertacije). Ispitne obaveze podrazumevaju objavljivanje čak 4 naučna rada.

Program - Istorija:

Doktorske studije istorije traju 3 godine, i podeljene su u 6 semestra. Studenti imaju 9 teorijskih (izbornih predmeta) koji nose ukupno 90 poena i 7 obaveznih istraživačkih predmeta koji nose ukupno 100 esp bodova.

Dva naučno istraživačka predmeta podrazumevaju da student objavi naučni rad u odgovarajućem naučnom časopisu i predstavi deo istraživanja na naučnoj konferenciji i to objavi u adekvatnom naučnom časopisu.

Program - Psihologija:

Doktorske studije psihologije traju 3 godine i podeljene su u 6 semestra. Studenti biraju 6 izbornih predmeta koji ukupno nose 60 esp poena i koji su svi teorijskog karaktera i 9 istraživačkih predmeta koji nose 120 esp poena.

Dodatni zahtev pri upisu: poželjno je poznavanje bar dva jezika (aktivno i pasivno), proverava se tokom studija.

Program - Sociologija

Tokom doktorskih studija sociologije, studenti imaju izborne predmete koji nose 70 esp bodova i teorijski su i 6 obaveznih predmeta koji nose 120 esp bodova. Ovo su istraživački predmeti koji podrazumevaju pripremu doktorke disertacije i objavu dva naučna rada.

Pravni fakultet

Doktorske studije imaju dva studijska programa. U školskoj 2017/2018 godini objavljen je konkurs za upis 42 studenta. Doktorske studije traju 3 godine (6 semestra), studenti imaju 7 predmeta (obaveza) koji su teorijskog karaktera i nose 49 esp bodova, dok drugih 16 predmeta (obaveza¹) nose 131 esp bod i spadaju u praktično istraživačke predmete. Odnosno 6 predmeta i 10 obaveza na drugom smeru od kojih teorijski predmeti nose 60 esp bodova, a istraživački 120 esp bodova.

Studenti su u obavezi da objave dva naučna rada tokom studija, dok su na studijskom programu javno pravo dužni da učestvuju na dva naučna skupa (sa referatom i sa saopštenjem).

Univerzitet u Kragujevcu

Pravni fakultet

Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu upisuje 30 studenata (2 budžetska i 28 studenata koji plaćaju školarinu) za sticanje naučnog naziva „doktor pravnih nauka“, na sledećim užim naučnim oblastima: Teorija države i prava; Rimsko pravo; Evolucija prava; građanskopravna; ustavnopravna; krivičnopravna; pravnoekonomska; međunarodnopravna; upravnoopravna; međunarodnoprivatnopravna; radnopravna; privrednopravna.

¹ Obaveze podrazumevaju npr: tematsko predavanje studentima, individualne konsultacije, aktivno učešće na seminaru i slično i nose manji broj bodova (od 1 do 5)

Pravo upisa na doktorske akademske studije ima kandidat koji je završio master akademske studije i stekao zvanje „master pravnih nauka“, ostvarivši najmanje 300 ESPB, a koji ima prosečnu ocenu najmanje 8,00 na osnovnim i master akademskim studijama, ukupno uzeto; završio osnovne akademske studije i stekao zvanje „diplomirani pravnik“ (VII-1stepen) koji ima prosečnu ocenu najmanje 8. Pravo upisa na doktorske akademske studije ima i kandidat koji ima prosečnu ocenu ispod 8.00 na osnovnim akademskim studijama i master akademskim studijama, ukupno uzeto, pod uslovom da položi kvalifikacioni ispit iz odgovarajuće uže naučne oblasti, koji odredi Komisija za upis. Pravo upisa na doktorske akademske studije ima i kandidat koji je završio master akademske studije ili osnovne akademske studije (VII/1) na nekom drugom pravnom fakultetu u Srbiji, uz dodatni uslov da su nastavni planovi, programi i literatura komplementarni nastavnim planovima, programima i literaturi prihvaćenim na Fakultetu, ili kandidat koji je završio druge master akademske studije ili osnovne akademske studije (VII/1) iz društveno-humanističkih ili srodnih nauka, uz dodatni uslov da položi određene ispite iz sadržaja studijskog programa koje odredi Komisija za upis. Svi kandidati moraju znati najmanje jedan strani jezik relevantan za užu naučnu oblast za koju konkurišu, u meri da mogu koristiti stranu literaturu. Sa kandidatima se obavlja intervju od strane Komisije.

Studije traju tri godine i podeljene su u šest semestara. Studenti doktorskih studija ukupno imaju 12 predmeta od koji su samo tri teorijska predmeta (sva tri su izborna) i nose ukupno 45 esp poena

i izvode se od drugog do četvrtog semestra. Ostatak studija (9 predmeta) je koncipiran tako da razvija metodološke i istraživačke veštine i predviđa objavljivanje radova i izradu disertacije.

Ekonomski fakultet

Doktorske akademske studije se realizuju kroz jedan studijski program «Ekonomija» sa tri modula: Makroekonomija, Upravljanje poslovanjem i Računovodstvo i poslovne finansije. Doktorske studije može upisati lice koje: Ima završene master akademske studije sa ukupno ostvarenih 300 ESPB, sa ukupnom prosečnom ocenom najmanje 8,00 na osnovnim akademskim i master akademskim studijama, pri čemu su oba završena nivoa studija iz oblasti ekonomskih nauka; Ima stečen akademski naziv magistra, sa ukupnom prosečnom ocenom najmanje 8,00 na osnovnim i magistarskim studijama, pri čemu su oba završena nivoa studija iz oblasti ekonomskih nauka; Ima završene master akademske studije ili stečen akademski naziv magistra, sa ukupnom prosečnom ocenom najmanje 8,00 na osnovnim i master/magistarskim studijama, pri čemu jedan od prethodno završenih nivoa studija nije iz oblasti ekonomskih nauka, ali ima objavljen ili prihvaćen za objavljivanje naučni rad iz oblasti ekonomskih nauka, u sledećim kategorijama: M20, M30, M40, M50 i M60; Nema ukupnu prosečnu ocenu najmanje 8,00 na prethodno završenim nivoima studija (osnovnim, master i magistarskim), ali ima objavljena 2 rada iz oblasti ekonomskih nauka, od kojih jedan mora biti iz kategorije M51, ili kategorije M21, M21a, M22, M23 ili M24.

Kandidati koji ispunjavaju uslove polažu prijemni ispit koji se sastoji iz kvalifikacionog ispita (koji podrazumeva polaganje dva nastavna predmeta u pisanoj formi) i intervju (na kojem se usmenim putem proverava motivisanost i sposobnost kandidata za bavljenje naučno-istraživačkim radom na doktorskim akademskim studijama). Kandidatima koji su master akademske studije završili na Ekonomskom fakultetu u Kragujevcu i konkurišu za upis na doktorske studije Fakulteta, položeni ispiti na master studijama, a koji se polažu na kvalifikacionom ispitu, priznaju se kao položen kvalifikacioni ispit. Kvalifikacioni ispit se polaže u pisanoj formi. Maksimalan broj bodova koji se može ostvariti na testu iz jednog predmeta na kvalifikacionom ispitu je 20 (dvadeset). Kandidat je položio kvalifikacioni ispit, ukoliko je iz svakog predmeta koji je izabrao ostvario najmanje 11 (jedanaest) poena. Bodovi ostvareni na kvalifikacionom ispitu ulaze u obračun pri rangiranju kandidata za upis na doktorske studije. Redosled kandidata za upis u prvu godinu doktorskih studija utvrđuje se na osnovu ukupnog broja bodova ostvarenih po osnovu: prosečne ocene ostvarene na prethodnim nivoima studija, dužine studiranja i rezultata ostvarenog na prijemnom ispitu. Maksimalan broj bodova po osnovu prosečnih ocena na prethodnim nivoima studija je 50 (pedeset), po osnovu dužine studiranja 20 (dvadeset), na kvalifikacionom ispitu 40 (četrdeset), a na intervjuu 20 (dvadeset).

Prva tri semestra su dominantno okupirana izbornim teorijskim predmetima, student ukupno sluša i polaže 1 obavezan i 6 izbornih teorijskih predmeta koji ukupno nose 63 esp boda. Uz to su dužni da brane dva seminara rada (6 espb) i predlog doktorske disertacije

(3 espb). Samo jedan predmet (9 espb) je usmeren na metodološke veštine studenata. Tek u četvrtom seminaru studenti imaju doktorske kolokvijume i objavljivanje radova.

Univerzitet u Nišu

Pravni fakultet

Doktorske akademske studije prava može upisati lice koje ima završene osnovne akademske i master akademske studije prava, sa najmanje 300 ESPB i ukupnom prosečnom ocenom od najmanje 8,00 na prethodnim nivoima studija; završene osnovne akademske i master akademske studije prava, sa najmanje 300 ESPB i objavljene naučne radove, pod uslovima i način uređen opštim aktom fakulteta; akademski stepen magistra nauka, ako nije prijavilo doktorsku disertaciju u skladu sa odredbama Zakona o visokom obrazovanju i opštim aktima Univerziteta i Fakulteta; završene osnovne studije prava prema propisima koji su važili do stupanja na snagu Zakona o visokom obrazovanju, završene osnovne akademske studije iz srodne naučne oblasti u polju društvenohumanističkih nauka i master akademske studije prava, sa najmanje 300 ESPB i ukupnom prosečnom ocenom od najmanje 8,00 na prethodnim nivoima studija, pod uslovima i na način propisan opštim aktom Fakulteta. Studenti doktorskih akademskih studija prava upisanih na drugom fakultetu, mogu preći na studijski program doktorskih akademskih studija prava Fakulteta pod uslovima i na način uređen opštim aktima Fakulteta.

Studenti u prve dve godine studija imaju obavezu da polože jedan obavezan predmet koji je metodologija pravnih nauka (12 espb) i

pet izbornih teorijskih predmeta (60 espb). Osim toga su u obavezi da odbrane dva seminarska rada (20 espb) i da objave dva naučna rada (28 espb).

Prema studijskom programu doktorskih studija, kandidat može da prijavi temu nakon što ostvari 120 esp bodova i nakon šta objavi najmanje pet naučnih radova vezanih za užu naučnu oblast u kojoj će student prijaviti doktorsku disertaciju, od kojih najmanje jedan mora biti objavljen u časopisu koji se nalazi na listi Ministarstva nadležnog za naučnoistraživačku delatnost. Pri oceni kompetentnosti kandidata za izradu doktorske disertacije uzimaju se u obzir i naučni radovi izrađeni i prihvaćeni kao ispunjena obaveza u okviru Studijskog programa (seminarski radovi).

Filozofski fakultet

Doktorske akademske studije traju najmanje tri godine (180 ESPB bodova) u skladu sa akreditovanim studijskim programima uz prethodno ostvareni obim studija od najmanje 300 ESPB bodova na osnovnim akademskim i diplomskim akademskim studijama. U prvu godinu doktorskih studija može se upisati lice koje ima: završene osnovne i master akademske studije sa najmanje 300 ESPB bodova ukupno i opštom prosečnom ocenom najmanje 8 (osam) na osnovnim akademskim i master akademskim studijama; upisane poslediplomske studije po Zakonu o univerzitetu, a prethodne studije završene sa prosečnom ocenom najmanje 8 (osam); VII-1 stepen prema propisima koji su važili do stupanja na snagu Zakona o visokom obrazovanju ukoliko je završio osnovne četvorogodišnje studije sa najmanjom prosečnom ocenom 8 (osam u toku studija);

završene akademske studije prvog i drugog nivoa, sa najmanje 300 ESPB bodova, prosečnu ocenu nižu od 8 (osam) i objavljene naučne radove, na način uređen opštim aktom Fakulteta. Redosled kandidata za upis u prvu godinu doktorskih akademskih studija utvrđuje se na osnovu ukupnog broja bodova ostvarenih po osnovu: prosečne ocene ostvarene na prethodnim nivoima studija; broj bodova ostvarenih na prijemnom ispitu, ukoliko je polaganje prijemnog ispita predviđeno Pravilnikom Fakulteta; usklađenost sa studijskim programima osnovnih i master akademskih studija; objavljenih naučnih rezultata.

Program – Pedagogija

Doktorandi tokom prvog semestra pohađaju jedan obavezni i jedan izborni predmet sa liste izbornih predmeta. U drugom i trećem semestru doktorandi biraju sa liste izbornih predmeta dva predmeta, a u četvrtom semestru jedan. U dogovoru sa mentorom student bira sa liste ponuđenih predmeta one predmete koji su tematski povezani sa temom njegove doktorske teze. Ovakva struktura programa obezbeđuje usmeravanje kandidata u pravcu nekih širih oblasti pedagogije uz poštovanje principa individualizacije nastavnog procesa. Tokom doktorskih studija doktorand treba da objavi dva naučna rada i učestvuje na jednom naučnom skupu. Peti i šesti semestar obuhvata studijski istraživački rad koji se odnosi na sve aktivnosti i oblike nastave koji su u funkciji neposrednog osposobljavanja studenta za istraživanje, pisanje naučnih radova i izradu doktorske disertacije. Ukupna bodovna vrednost predmeta usmerenih na izradu doktorske disertacije iznosi 100 ESPB. Oni uključuju: izbor teme

i predlog literature (10 ESPB), izradu projekta istraživanja (10 ESPB), istraživanje na temi (10 ESPB), objavljivanje prvog i drugog naučnog rada (10+10 ESPB), pisanje doktorske disertacije 1 i 2 (20+20 ESPB) i odbranu doktorske disertacije (10 ESPB). Studenti imaju 6 teorijskih predmeta koji nose ukupno 60 espb.

Program – Istorija

Studije tri godine ili šest semestara i imaju 180 ESPB-a. Doktorska disertacija nosi 45 ESPB-a. Prva godina obuhvata 2 obavezna i 4 izborna kursa (1 obavezni u prvom i 1 u drugom semestru, kao i 2 izborna u prvom i 2 izborna predmeta u drugom semestru). Drugu godinu čine takođe 2 obavezna i 8 izbornih kurseva (1 obavezni u trećem i 1 u četvrtom semestru, kao i 2 izborna u trećem i 2 izborna predmeta u četvrtom semestru). U trećoj godini u okviru istraživanja za doktorsku disertaciju u potpunosti se definišu svi strukturni delovi doktorske disertacije, u celosti se sistematizuje doktorska disertacija, piše se radna verzija doktorske disertacije, sastavlja se konačna bibliografija. Pre predaje doktorske disertacije doktorant je obavezan da položi sve ispite predviđene programom doktorskih studija i da ima dva rada objavljena ili prihvaćena za objavljivanje u domaćim ili međunarodnim časopisima.

Program – Psihologija

Doktorske akademske studije psihologije izvode se tokom tri akademske godine. Ukupan broj ESPB bodova koje doktorand treba da ostvari je 180. Plan doktorskih studija obuhvata obavezne

i izborne predmete koji se odvijaju tokom prva četiri semestra. Predmete kandidat bira u dogovoru sa mentorom kod koga namerava da radi doktorsku disertaciju. Svi doktorandi tokom prvog i drugog semestra pohađaju jedan bazičan teorijsko-metodološki predmet i jedan izborni predmet. Obaveza kandidata je i publikovanje radova iz oblasti doktorske disertacije i njihovo objavljivanje u časopisima ili međunarodnim zbornicima. Doktorand već na prvoj godini sprovodi samostalni istraživački rad, koji bi trebalo da predstavlja pripremu za naučno-istraživački rad. Tokom doktorskih studija kandidat treba da objavi najmanje jedan rad u časopisu kategorije M21, M22, M23 ili M24, na kome je prvi autor i to iz oblasti iz koje je disertacija. Ovaj uslov se može zameniti sa dva rada u časopisima kategorije M51 ili u časopisima koji se objavljuju na engleskom, nemačkom, francuskom ili ruskom jeziku, od kojih na jednom mora biti prvi autor. Takođe, kandidat može imati i dva rada u tematskim zbornicima međunarodnog značaja, kategorije M14. Na drugoj godini studija, kandidat se usmerava na izradu nacrtu istraživanja za doktorsku disertaciju. Kandidat je obavezan da prijavi i brani nacrt istraživanja za doktorsku disertaciju pred Većem departmana za psihologiju. Ukoliko Veće prihvati nacrt, upućuje ga Nastavno-naučnom veću fakulteta, a zatim odgovarajućem telu univerziteta na odobravanje. Peti i šesti semestar je predviđen za izradu i odbranu doktorske disertacije. Ukupna bodovna vrednost, uključujući pisanje i odbranu teme, studijski istraživački rad i izradu i odbranu doktorske teze jeste 80 ESPB. Svaki predmet i studijski istraživački rad nose po 10 ESPB.

Program – Sociologija

Završni rad na doktorskim studijama iz sociologije je predviđen i njegova bodovna vrednost je 40 ESPB. Preduslovi za upis svakog predmeta ili grupe predmeta su predviđeni okvirnim sadržajem svakog predmeta posebno. U dogovoru sa mentorom student bira sa liste ponuđenih predmeta one predmete koji su tematski povezani sa temom njegove doktorske teze. Studenti mogu kao izborne predmete odabrati i predmete u okviru drugih doktorskih studija u skladu sa predmetnom orijentacijom disertacije, što se utvrđuje u razgovoru doktoranta sa mentorom u skladu sa njegovim instrukcijama. Aktivnu nastavu u završnoj godini studija čini studijski istraživački rad koji je neposredno u funkciji izrade doktorske disertacije. U prvoj godini studenti imaju dva metodološko- istraživačka predmeta (20 espb) i 4 teorijska predmeta (40 espb), u drugoj godini 2 istraživačka (30 espb) i 3 teorijska (30 espb) predmeta. Treća godina je usmerena na istraživanje i izradu doktorske disertacije.

KRITERIJUMI ZA OCENJIVANJE KVALITETA DOKTORSKIH STUDIJA

Kriterijumi na osnovu kojih ocenjujemo kvalitet doktorskih studija u Srbiji su definisani kao:

1. Procedure, uslovi i kriterijumi za upis doktorskih studija
2. Dostupnost doktorskih studija zainteresovanim kandidatima i studentima doktorskih studija
3. Uslovi studiranja za razvoj istraživačkih veština i postizanje kvaliteta istraživanja i rada na doktorskoj disertaciji

4. Prava i obaveze studenata i mentora u procesu izrade doktorske disertacije i celokupnog istraživačkog rada
5. Doktorska disertacija - proces prijave, izrade i odbrane
6. Evaluacija programa, nastavnih planova i studenata
7. Tržište rada i kvalifikacije doktora nauka

(Byrne, Jørgensen, Loukkola, 2013; Clarke, 2009, Harrington, Petr, Black, Cunningham-Williams, 2013; Zhou, 2017; Reforming the Doctorate in the Social Sciences: A Report on Good Practice, 2017; Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area 2009).

NALAZI ISTRAŽIVANJA

1. Procedure, uslovi i kriterijumi za upis doktorskih studija

Da bi doktorske studije bile kvalitetne, neophodno je da one kao poslednji nivo formalnog obrazovanja imaju ekskluzivnost u pogledu kvaliteta studenata, njihovih potencijala za usavršavanje i istraživački rad. Upis na doktorske studije bi trebalo da zahteva određenu vrstu izuzetnosti kako u pogledu prethodnih nivoa studija – prosečnih ocena, ali i povezanosti tema prethodnog obrazovanja sa nivoom doktorskih studija, tako i u pogledu talenta i pokazivanja smislenosti za naučni rad – istraživački projekti, naučni radovi i iskazana zainteresovanost za istraživanje određene teme (istraživačke namere).

U pogledu uslova, kriterijuma i procedura za upis doktorskih studija postoje različiti modeli u odnosu na univerzitet, ali i u

odnosu na fakultete u okviru istog univerziteta. U zavisnosti od fakulteta do fakulteta, razlikuju se procedure upisa. Uglavnom postoje prijemni ispiti koji obuhvataju intervju sa kandidatima, pisanje motivacionog pisma ili pisma o istraživačkim namerama. U pogledu kriterijuma koje kandidati moraju da ispune da bi upisali doktorske studije, formalni uslovi su uglavnom isti – ostvarenih 300 esp bodova i prosek na prethodnim nivoima studija iznad 8,0. Neki fakulteti zahtevaju veći prosek, uglavnom 8,5 – ali postoje i fakulteti na kojima je uslov prosečna ocena iznad 9,0. Često postoje izuzeci od proseka kao kriterijuma za upis na studije i on se uglavnom nadoknađuje objavljenim radom/radovima u časopisima na listi nadležnog ministarstva. Na pojedinim fakultetima su kriterijumi upisa izraženo transparentni i precizno se zna na koji način se rangiraju kandidati, ali postoje i fakulteti na kojima je procedura rangiranja netransparentna. Posebno je izraženo na nekoliko fakulteta veliki obim bodova koje pri rangiranju nosi intervju sa kandidatom, čime se daje veliko diskreciono ovlašćenje članovima komisije da utiču na rangiranje kandidata. Studenti doktorskih studija su isticali da bi kriterijumi za upis trebalo da budu strožiji jer fakulteti često primaju kandidate koji ne ispunjavaju uslove ili su kandidati koji nemaju predznanje iz date oblasti i osnove i master studije su završili u drugim oblastima. Fakulteti upisuju veliki broj doktoranata i studenti smatraju da se time ne postiže kvalitete, već da fakulteti često upisuju doktorante «samo da bi ih upisali» zbog novca od školarina. U svim univerzitetkim gradovima studenti su istakli da je jedan deo kolega brzo odustao od studija ili da se nikada nisu ni pojavljivali.

Zaključak: Fakulteti imaju formalne uslove koji bi trebalo da dovedu do toga da se upisuju kvalitetni studenti sa određenim predznanjem i sposobnošću za istraživački rad u oblasti iz koje već imaju dovoljno predznanja, kao i da se kandidati rangiraju na osnovu precizno utvrđenih i svima poznatih kriterijuma. Nalazi do kojih je istraživački tim došao jesu takvi da govore da se ovi formalni uslovi često zaobilaze, da su procedure rangiranja često netransparentne i da se ostavljaju široka diskreciona ovlašćenja članovima komisija, kao i da fakulteti često upisuju studente na doktorske studije isključivo sa ciljem da popune broj studenata kako bi naplaćivali školarine.

2. Dostupnost doktorskih studija zainteresovanim kandidatima i održivost razvoja studenata doktorskih studija

Kao kriterijumi na osnovu kojih se može govoriti o dostupnosti doktorskih studija i održivosti naučnog rada doktoranata, finansiranje bi trebalo da bude transparentno i održivo, ali i doktorske studije bi trebalo da budu dostupne mladim istraživačima, neophodno je da su mladi istraživači koji su na doktorskim studijama prepoznati kao profesionalci koji se bave naučnim radom i imaju prava na socijalne servise, da imaju stipendije za svoj istraživački rad, da uz stipendiju budu angažovani kao istraživači ili asistenti, da imaju mogućnosti da finansiraju svoj terenski rad, kao i da njihovi istraživački projekti doktorskih disertacija mogu da budu finansirani iz budžeta.

U razgovoru sa studentima doktorskih studija kroz fokus grupe, došli smo do uvida da su doktorske studije poprilično nedostupne

i da je novac veliki ograničavajući faktor za mnoge studente. Broj budžetskih mesta na fakultetima je izuzetno mali i broj budžetskih mesta na fakultetima je uglavnom jednocifren, a često pretpostavlja tek nekoliko studenata po departmanu. Studenti su istakli da je rangiranje za budžetska mesta često netransparentno, ali i nefer. Prosečna cena školarine za doktorske studije u univerzitetima u Srbiji iznosi oko 160 000 rsd, dok u situacijama gde je školarina manja, često se naplaćuju neki dodatni troškovi poput upisa godine i sl. Studenti smatraju da je školarina prevelika, posebno u odnosu na ono što dobijaju na studijama. Jedan od zaključaka učesnika fokus grupe je bio: «Doktorske studije su mali biznis i preskupe su.» U zavisnosti od fakulteta do fakulteta, studenti ne plaćaju prvi izlazak na ispit, ali ističu da su ogromni neki drugi troškovi poput odbrane doktorske disertacije gde je potrebno izdvojiti oko 1,5 prosečnu platu za samu odbranu disertacije. Studenti doktorskih studija koji su stariji od 26 godina nemaju pravo na zdravstveno osiguranje ukoliko nisu zaposleni, nemaju pravo na neke povlastice poput gradskog prevoza i sl. Stipendije za doktorante bi trebalo da budu institucionalna podrška koja će omogućiti njihov naučni rad i omogućiti im da rade na svojim istraživanjima. U Srbiji postoji podrška za doktorante kroz stipendije i uključivanje u naučno-istraživačke projekte Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, ali broj stipendija koje se godišnje dodeljuje je tek 200 stipendija koje obuhvataju sve nauke i sve državne fakultete u Srbiji. Studenti koji primaju stipendiju Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja navode da im stipendija znači, ali da ne mogu da žive od nje i da su prinuđeni da rade honorarne poslove ili da ih roditelji pomažu. Stipendija nije dovoljna ni za osnovne troškove života.

Smatraju i da je veoma loše što je stipendija uslovljena time da ste nezaposleni i da tako ne mogu ni da rade povremene poslove ili poslove sa part-time radnim vremenom. Nešto je drugačija situacija kod doktoranata koji su zaposleni kao istraživači u naučnim institutima ili kao asistenti na fakultetima. Zaposleni u institutima su usmereni na istraživački rad i rad na disertaciji, pa su doktorske studije i istraživački projekti na kojima rade usmereni na izradu disertacije. Doktoranti koji su zaposleni kao asistenti su takođe usmereni na rad u nauci, mada ističu da ih često previše obaveza u nastavi udaljava od izrade disertacije i da imaju manjak vremena da se bave samom izradom zbog svih obaveza koje imaju u nastavi. Studenti doktorskih studija koji su zaposleni na poslovima van naučno-istraživačkih institucija navode da je jako teško uskladiti obaveze i da rad na istraživanju i izradi disertacije dosta trpi zbog poslovnih obaveza i nedostatka vremena. Kako je jedan doktorand slikovito opisao: «Ako ne radiš na fakultetu ili naučnom institutu, posao smeta i teško je da se pronade vreme za studije.» Još jedan od uslova za razvoj i rad doktoranata na istraživanju i izradi doktorske disertacije jesu i mogućnosti za terenski rad – empirijska istraživanja na terenu i prikupljanje podataka. Većina studenata koja je učestvovala u fokus grupama je navela da nemaju sredstva za istraživački rad na terenu, da su mogućnosti veoma ograničene i da zato kvalitet istraživanja poprilično trpi. Ne postoje sredstva za finansiranje istraživačkih projekata doktoranata koja bi pokrila makar najosnovnije troškove poput smeštaja, puta i ishrane, kao ni sredstva za studijske posete ili finansiranje celokupnih istraživačkih projekata jednog doktoranda. Studenti navode da postoje međunarodni donatori i programi razmene koji oni mogu

da koriste, ali da postoje prepreke koje ograničavaju i takav vid razmene, tako što fakulteti koče birokratske procedure i često nisu zainteresovani da pomognu studentima da iskoriste prilike koje im daju međunarodni donatori, a postoje i situacije kada fakulteti pokušavaju da spreče studente da odu na razmene ili da konkurišu za stipendije za svoja istraživanja.

Zaključak: Doktorske studije su veoma skupe za standard života u Srbiji. Školarine su previsoke, kao i indirektni troškovi. Broj budžetskih mesta je jako mali na svim fakultetima i često je proces rangiranja studenata netransparentan. Broj stipendija za doktorante je veoma mali, a studenti koji primaju stipendiju smatraju da je ona premala i da nije dovoljna ni za osnovne troškove života i da je pri tom uslovljena time da je student nezaposlen. Većina studenata radi honorarne poslove i pomažu ih roditelji. Studenti koji su zaposleni u naučno-istraživačkim institucijama su u nešto boljem položaju, ali se i tu često javljaju problemi sa opterećenjem u nastavi koje im oduzima vreme za izradu disertacije. Studenti koji su zaposleni van naučno-istraživačkih institucija su u problemu sa manjkom vremena i smatraju da je gotovo nemoguće ozbiljno se posvetiti istraživačkom radu. Ne postoje strukturalna sredstva za finansiranje empirijskih terenskih istraživanja koja bi doprinela boljem kvalitetu istraživačkih radova, kao ni za finansiranje studijskih poseta i boravaka. Fakulteti ponekad budu i prepreka za korišćenje međunarodnih donatora za ove potrebe.

3. Uslovi studiranja za razvoj istraživačkih veština i postizanje kvaliteta istraživanja i rada na doktorskoj disertaciji

Kriterijumi na osnovu kojih možemo da ocenjujemo kvalitet i uslove studiranja na doktorskim studijama u pogledu razvoja istraživačkih veština, rada na doktorskoj disertaciji i osposobljavanje studenata za kvalitetan istraživački rad i podizanje nivoa naučno-istraživačkog rada jesu da studenti u okviru doktorskih studija imaju resurse za kvalitetno pisanje i rad, za unapređenje metodološko-istraživačkih veština, veština za analizu podataka, za prezentaciju nalaza istraživanja kao deo programa doktorskih studija, pun pristup biblioteci sa najnovijom literaturom i najboljim naučnim časopisima, predmetima na doktorskim studijama koji su prilagođeni nivou studija i povezani tako da unapređuju njihova znanja, sredstva za participaciju na naučnim konferencijama i treninzima za unapređenje istraživačkih veština, veštine za pisanje istraživačkih radova i njihovo objavljivanje, dostupnost novih tehnologija i njihovo korišćenje od strane fakulteta kroz digitalno učenje, rad sa softverskim alatima i alatima za analizu podataka.

U razgovoru sa studentima doktorskih studija smo zaključili da većina ovih kriterijuma u Srbiji nije ispunjena i da doktorske studije na većini fakulteta ne pružaju gotovo nikakve mogućnosti za usavršavanje studenata i unapređenje njihovog istraživačkog rada. U pogledu predmeta i nastavnih kurikuluma, studenti smatraju da program i predmeti na doktorskim studijama lepo izgledaju, ali da je realizacija upitna, odnosno da u praksi i nije

baš tako. Studenti smatraju da su programi opterećujući nebitnim stvarima i da nisu adekvatni za treći nivo studija. Gotovo svi studenti su naveli da je većina predmeta teorijski nastrojena i da se praktično ne razlikuje od osnovnih i master studija. Većina studenata je smatrala da će nadograditi svoje znanje iz njima bitnih oblasti, a da su na doktorskim studijama samo dobili ponavljanje teorije i da su primorani na čisto reprodukovanje gradiva iz knjiga koje čitaju. Smatraju da su uglavnom izborni predmeti neupotrebljivi, da profesori koji ih predaju nisu zainteresovani za unapređenje tih predmeta i programa, da rade sa starom literaturom i da u tom pogledu zaostaju za kolegama iz razvijenih zemalja. Smatraju da su predmeti koji su teorijski previše uopšteni, da im ne pomažu u izradi disertacije i da su opterećujući jer previše liče na osnove i master studije. Takođe, studenti smatraju da je nemoguće da se u prva tri/četiri semestra bave nacrtom istraživanja i samom disertacijom od obaveza koje imaju na predmetima i da je zato gotovo nemoguće završiti studije u roku od tri godine koliko je propisano za redovan završetak, jer jedan i po semestar je premalo za izradu disertacije. Sa druge strane, studenti navode da je malo praktičnih predmeta, da se malo radi na izradi metodološkog okvira, na istraživačkim tehnikama, da se ne radi na metodama prikupljanja podataka, da nema terenskih istraživanja i da je zato kvalitet istraživanja u društvenim naukama u Srbiji na niskom nivou. Studenti smatraju da se zato uglavnom objavljuju pregledni radovi i da zato odstupamo od praksi razvijenih zemalja. Većina studenata smatra da su metodologija i istraživački rad najlošiji deo studija, a da je upravo to ono čemu bi doktorske studije trebalo da služe i za šta bi one trebalo da osposobe studente. Smatraju da ne dobijaju znanje u

pogledu metodološko istraživačkih veština, već da se dve godine bave uglavnom ponavljanjem naučenog gradiva sa prethodnih nivoa studija. Svi programi doktorskih studija u Srbiji jesu takvi da traju tri godine i da u zavisnosti od fakulteta do fakulteta formalne obaveze kao što su polaganje ispita/predmeta traju tri ili četiri semestra. U toku ta tri/četiri semestra, studenti uglavnom ne stižu da se bave izradom prijave disertacije, već su usmereni na polaganje teorijskih ispita. U toku tri/četiri semestra na svim fakultetima postoji tek jedan ili dva metodološko-istraživačka predmeta koja bi trebalo da osposobe studente za istraživački rad. Ni na jednom fakultetu studenti nisu zadovoljni metodološkim znanjem koje su dobili i smatraju da je to jedan od ključnih uzroka što kvalitet njihovih istraživanja i radova nije na nivou istraživača iz razvijenih zemalja. Pojedini studenti doktorskih studija smatraju sa druge strane da je opterećenje na studijama jako malo i da im je to najlakši nivo studija, ali napominju da je to upravo iz razloga što se ne radi na metodologiji i istraživačkim tehnikama već se samo obnavlja staro gradivo.

Studenti (osim studenata sociologije i psihologije) navode da ne postoje nikakvi programi u okviru doktorskih studija koji su namenjeni doktorantima koji se bave analizom podataka, korišćenjem softverskih alata, novim tehnologijama, prezentaciji istraživanja i sl. Studenti koji su savladali neke od alata za kvantitativne analize navode da su te alate samostalno savladali i da ne postoje predmeti i programi u okviru studija na kojima se studenti uče ovim veštinama.

Sa druge strane, profesori i rukovodioci doktorskih studija imaju različite poglede na programe i kurikulume doktorskih studija.

Jedan deo profesora smatra da je opterećenost studenata adekvatna i da su predmeti prilagođeni potrebama studenata, a kao arugmentaciju za to navode da su doktorske studije reformisane i da su kurikulumi i programi pravljeni u skladu sa pravilima bodovanja (espb) i propisanim opterećenjem, kao i da bi neko postao doktor nauka mora da konstantno radi na sebi i da posveti ozbiljno vreme samim studijama. Pojedini profesori navode i da bi doktorske studije trebalo da budu ekskluzivnije, da se radi sa manjim grupama, da studenti dolaze pripremljeni na predavanja, ali da je to u trenutnom masovnom sistemu upisa na doktorske studije nemoguće izvesti. Drugi deo profesora smatra da su studije poprilično opterećujuće, da su programi potpuno pogrešno postavljeni i da je previše predmeta koji suštinski studentima nisu potrebni. Do takvog stanja je doveo prelazak sa starog sistema na bolonjski sistem, budući da je ta promena izvedena sa nerazumevanjem šta ta promena donosi i kako to funkcioniše na Zapadu, tamo su osnovne (3 ili 4 godine) + master (1 ili 2 godine) + doktorske (polu-mentorske, pola sa kursevima). Doktorske studije kod nas nikada ne traju tri godine, minimum je 4 godine za završetak; na masteru isto previše predmeta, tako da formalno traju godinu dana, ali suštinski dve godine. Jedan deo profesora smatra i da reforma koja je urađena potpuno pogrešna. «Reforma studija je doktorske studije pretvorila u srednju školu i preti da uništi doktorske studije i doktorate, ostavljajući malo vremena za izradu doktorata ili besmisleno produžavajući doktorske studije na 5 ili 6 godina. Izrada dokorskog rada je ozbiljna studija koja se ne može strpati u jednu ili jednu i po godinu (tri semestra), a sami ispiti i predmeti, predavanja i vežbe, sve što je predviđeno u toj prvoj godini, odnosno prva tri semestra je jedno besmisleno,

odnosno pogrešno tumačenje i oponašanje američkog sistema, koji je prilagođen doktoratima koji su manjeg obima i naučnog dometa nego što je to kod nas slučaj. «Pačija škola» koja je uvedena, pogotovo na prvoj godini je potpuni promašaj, treba ukinuti reformu i vratiti se na stari sistem izrade doktorata kao ozbiljnog naučnog rada.» Većina profesora je saglasna sa studentima u tome da ovakav koncept studija ne može da traje samo tri godine, jer je nemoguće da se studenti posvete izradi doktorske disertacije u toku prva tri semestra jer su opterećeni formalnim ispitima i obavezama oko polaganja ispita. Deo profesora smatra da je to dobro, ali ipak zadržava dozu kritičnosti da su predmeti često nesvršishodni.

U pogledu metodološko-istraživačkih veština, profesori takođe imaju podeljena mišljenja u odnosu na kvalitet nastave koju fakulteti na doktorskim studijama pružaju studentima, ali i u pogledu kvaliteta istraživačkog rada kandidata, odbranih doktorskih disertacija i osposobljenošću studenata da se bave istraživačkim radom kada postanu doktori nauka. Studenti Filozofskog fakulteta na svim univerzitetima u Srbiji dolaze metodološki osposobljeni na doktorske studije jer imaju više metodoloških predmeta kako na osnovnim (i do šest), tako i na master studijama. Sa drugim fakultetima je drugačija situacija i profesori smatraju da studenti ne dolaze sa najboljim metodološkim znanjima, a kao ključne probleme navode nizak kvalitet master radova u odnosu na nekadašnje magistarske radove koji su bili priprema za doktorsku disertaciju, ali i u kadrovima koji predaju metodološke predmete za koje smatraju da nisu uvek kompetenti. Jedan od profesora navodi da je jedan od ključnih

problema u pogledu osposobljavanja studenata za metodološko-istraživački rad upravo u profesorima i navodi: «Osnovne studije su kod nas dobre, ali problem nastaje na doktorskim studijama, što je slučaj sa svim perifernim državama, budući da doktorske studije zahtevaju kvalitetniji nastavni kadar u istraživačkom smislu.» Isti profesor navodi i da je pitanje usvajanja veština od strane studenata takođe problem jer studenti nisu u mogućnosti da se fokusiraju na svoje studije iz razloga što su stipendije male i što moraju da rade, pa nisu u potpunosti posvećeni svom istraživačkom radu. Gotovo svi profesori su saglasni da studenti napreduju u toku studija i da uz nastavu koju imaju unaprede svoje metodološko-istraživačke veštine. Međutim, očigledno je da na osnovu razgovora sa studentima, da kvalitet metodološkog rada nije na najboljem nivou. Uzroci tome se mogu tražiti kako u nastavi i osoblju, prethodnim nivoima studija, tako i odsustvu vremena koje doktoranti mogu da posvete ličnom usavršavanju i radu isključivo na izradi doktorskih disertacija.

Da bi studenti napredovali, imali resurse za istraživanja, unapređivali svoje istraživačke kapacitete i doprinosili kvalitetu istraživačkog rada neophodno je da imaju pristup bibliotekama, najnovijoj literaturi, knjigama i najboljim svetskim časopisima, kao i da učestvuju na međunarodnim konferencijama i redovno objavljuju naučne radove.

U pogledu pristupa literaturi (novijim knjigama i naučnim časopisima) studenti doktorskih studija su u velikoj meri ograničeni i nemaju pristup resursima koji su im neophodni za kvalitetan rad. Deo studenata ima pristup KoBSON-nu na fakultetu, deo studenata do literature dolazi preko mentora i

profesora, ali generalni zaključak je da se do literature jako teško dolazi. Biblioteke nemaju noviju literaturu, pristup najboljim svetskim časopisima je ograničen, a kupovina novih izdanja iz inostranstva i pretplata na časopise je nedostupna za studente doktorskih studija. Većina studenata je navela da do neophodne literature za istraživanja dolazi putem piratskih sajtova, a često navode i da ih profesori usmeravaju na njih kao jedini način dolaska do literature. Većina studenata je učestvovala na nekoj naučnoj konferenciji, uglavnom u zemlji i veoma retko u inostranstvu. Najvažnije ograničenje u pogledu učešća na konferencijama jeste finansijske prirode jer su kotizacije, put i smeštaj prevelik trošak za bilo kog studenta doktorskih studija. Na pojedinim fakultetima/institutima postoje fondovi koje zaposleni doktoranti mogu da koriste, ali navode da su ta sredstva veoma ograničena i da nisu dovoljna da pokriju troškove ozbiljne konferencije koja je van Srbije. Takođe, studenti navode da su neinformisani u pogledu naučnih konferencija, da nisu upućeni ni umreženi u evropske istraživačke mreže i mogućnosti za učestvovanje na konferencijama. Smatraju da bi fakulteti trebalo sistemski da se bave time i da podstiču odlaske na konferencije kako bi se izgradila istraživačka mreža i kako bi se mladi istraživači iz Srbije uključili u evropske i svetske tokove. Većina studenata ni ne zna za stipendije koje daje Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja za učešće na naučnim konferencijama. Iako su ta sredstva ograničena i često nedovoljna, studenti ne koriste ni tu priliku zbog neinformisanosti, a tu je i velika odgovornost fakulteta. Studenti koji su učestvovali na međunarodnim naučnim konferencijama smatraju da je to odlična prilika kako za umrežavanje, tako i za usavršavanje, a da su uspeli

da odu na njih isključivo kroz stipendije, projekte ili lično finansiranje. Nijedan fakultet nema program finansijske podrške za učešće doktoranata na naučnim konferencijama, ni u zemlji ni u inostranstvu niti na bilo koji drugi način podstiče doktorante da prijavljuju radove i učešće na konferencijama. Takođe, studenti se često i plaše prijavljivanja radova jer smatraju da njihova istraživanja nisu relevantna, da nemaju strukturne uslove za ozbiljan istraživački rad i istraživanja na terenu i da u metodološkom pogledu ne prate savremene tendencije i ne mogu da odgovore na zahteve međunarodnih naučnih konferencija.

Slična je situacija i u pogledu objavljivanja radova. Studenti navode da objavljuju radove, ali da se susreću sa nizom ograničenja. Na svim programima doktorskih studija je uslov odbrane doktorske disertacije objavljivanje makar jednog naučnog rada (na pojedinim fakultetima ide i do tri) u časopisima koji su na listi nadležnog ministarstva. Radove uglavnom objavljuju u domaćim naučnim časopisima iz istih razloga zbog kojih ne šalju ni radove na međunarodne konferencije. Sa druge strane, uočavaju i neke druge probleme u pogledu uređivačke politike domaćih naučnih časopisa. Veliki broj studenata je ukazao da su često diskriminirani od strane urednika i redakcija časopisa zato što su «mladi», zato što su samo «doktoranti», zato što nemaju viša naučna zvanja i sl. Smatraju da je često važnije biti u kontaktu sa nekim iz redakcije časopisa ili preko mentora/profesora lobirati da se rad objavi od kvaliteta rada. Deo studenata smatra da objavljivanje radova ide sistemom usluge za uslugu, da ne postoje kvalitetne recenzije radova, kao i da su često mentori nezainteresovani da im pomognu sa izradom naučnog

rada u pogledu komentara, sugestija i metodološkog okvira ili da i sami profesori nemaju dovoljno znanja za objavljivanje u najviše rangiranim časopisima. Studenti ne šalju radove u međunarodne časopise iz razloga što smatraju da sa metodološkim znanjima koje imaju ne mogu da objave radove, pa ni ne pokušavaju. Kako jedna studentkinja ističe: «Teško je objaviti u dobro kategorisanim časopisima. Metodologija i istraživanje je jako loše i sama shvatam da je nemoguće da objavite relevantan, adekvatan rad. Pitanje je da li želite da donesete nešto novo ili da objavljujete deskriptivne radove. Teško je doći do nečeg novog kada nemate novca za istraživanje.» Sve prethodno navedeno: preopterećenost predmetima i polaganje ispita, nizak nivo istraživačkih veština i metodoloških znanja, ograničena sredstva i mogućnosti za učešće na konferencijama, nepostojanje sredstava za terenski rad i empirijska istraživanje, nemogućnost pristupa najnovijoj literaturi i najboljim svetskim časopisima dovodi do toga da studenti ne pišu naučne radove koji imaju kvalitet za objavljivanje u međunarodnim časopisima.

Zaključak: uslovi studiranja na doktorskim studijama nisu takvi da razvijaju istraživačke veštine i da unapređuju kvalitet istraživanja i kvalitet doktorskih disertacija u Srbiji. Programi doktorskih studija u Srbiji su preopterećeni teorijskim predmetima i pukom reprodukcijom znanja, ne postoje kvalitetni metodološko-istraživački predmeti na kojima se budući doktori nauka osposobljavaju za kvalitetan istraživački rad. Odsustvo rada na istraživačkih tehnikama i metodologiji na osnovnim i master studijama ne uspeva da se nadoknadi na najvišem nivou studija, a ne postoje ni kadrovi koji mogu ta znanja da prenesu studentima.

Studenti u okviru doktorskih programa nemaju priliku da stiču veštine koje se tiču softvera i alata za obradu podataka, da rade sa novim tehnologija. Studenti nemaju pristup novoj literaturi i najboljim svetskim časopisima. Ne postoje sredstva koja fakultet ulaže u doktorante i njihovo učešće na konferencijama niti ih informiše koje mogućnosti postoje za njih. Studenti smatraju da su redakcije domaćih naučnih časopisa često diskriminatorne prema njima zbog godina i zvanja, kao i da kvalitet rada često nije jedini faktor koji utiče na objavljivanje. Često nemaju podršku mentora za rad na naučnim radovima i objavljivanje. Smatraju da nemaju dovoljno metodoloških znanja da bi slali radove u međunarodne časopise, kao ni uslova za empirijska i terenska istraživanja i da iz tog razloga uglavnom pišu pregledne radove i da zaostaju za kolegama iz razvijenih zemalja.

4. Prava i obaveze studenata i mentora u procesu izrade doktorske disertacije i celokupnog istraživačkog rada

Kriterijum prema kome se može meriti kvalitet doktorskih studija, a koji je usmeren na prava i obaveze studenata i mentora se može podeliti na nekoliko oblasti. Studenti pre svega moraju znati svoje obaveze na doktorskim studijama od trenutka upisa pa do same odbrane doktorske disertacije bez promene pravila, proces mentorisanja mora biti definisan pravilima i normama koji utvrđuje maksimalan broj studenata koje mentor može da mentoriše, uslove pod kojima neko može biti mentor, utvrđena dinamika rada sa kandidatom za doktora nauka, kontakt između studenta i mentora i redovna komunikacije, odgovarajuća finansija naknada za mentorstvo za mentora, regulacija procedure

mentorstva od strane fakulteta/univerziteta sa jasno utvrđenim odgovornostima, mentor mora da bude vodič studentu kroz pisanje disertacije, asistent u pogledu metodološkog okvira i kreiranja istraživanja, podrška studentu kroz proces izrade doktorske disertacije, odgovornost i obavezu da prati i podstiče izradu disertacije, podrška kandidatu za učešće na konferencijama, članstvo u profesionalnim asocijacijama i objavljivanje radova, podrška razvoju istraživanja.

Gotovo svi studenti imaju iste poglede na mentore. Smatraju da su mentori uglavnom između dve krajnosti, a to su: ili su maksimalno posvećeni studentu i radu sa njim, ili su neuhvatljivi za saradnju. Mnogi od studenata imaju pozitivna iskustva sa mentorima kroz usmeravanje u istraživanju, pomoć sa literaturom, redovnost u komunikaciji i pozitivan pritisak na kandidata da mora da radi na istraživanju i na taj način pružanje podrške kandidatu i usmeravanje. Sa druge strane, postoji niz stavova i mišljenja među studentima da su mentori najodgovorniji za nizak nivo kvaliteta istraživanja, ali i za usporavanje procesa izrade disertacije. Jedan od učesnika fokus grupa navodi: «Profesori nisu dovoljno skoncentrisani na doktorske studije, koriste činjenicu da su studenti na višem nivou da ih prepuste same sebi». Mnogi smatraju da su mentori nezainteresovani za studente i da je najveći problem tome što nema jasno utvrđenih pravila koja definišu obaveze mentora i rokove. Studenti navode da često njihove disertacije stoje na čekanju za čitanje, da postoji manjak znanja kod mentora za predložene savremene teme i da često ne mogu ni da im pomognu čak i ako žele, kao i da često studenti ispaštaju zbog međusobnih odnosa profesora, odnosno da se nekad

međuljudskih odnosi profesora prelamaju na studentima. Većina studenata smatra da pitanje mentorisanja zavisi isključivo od dobre volje profesora i da su vrlo često prepušteni sami sebi jer mentori nemaju želje da se bave njima i njihovim disertacijama. Retki su primeri gde postoji jasna dinamika rada studenata koja je postignuta u dogovoru sa mentorom i još ređi primeri gde postoje definisani rokovi obe strane. Studenti navode da dosta toga zavisi od odnosa sa mentorom, njegovog znanja, ali pre svega zainteresovanošću za rad. Smatraju da profesori koji su izabrani u zvanje redovnog profesora nemaju motivaciju za rad sa studentima jer im ona ništa ne donosi.

Perspektiva profesora je ipak dosta drugačija. Oni smatraju da su mentori posvećeni studentima i da imaju sasvim dovoljno vremena da im se posvete. Smatraju da je ograničenje od pet doktoranata koje jedan profesor može da mentoriše dobro i da se na taj način osigurava posvećenost profesora i kvalitet rada. Međutim, pojedini profesori navode da postoje i drugačije situacije i da neke njihove kolege koje rade i van fakulteta dodatne poslove i da zbog toga nemaju vremena da se posvete doktorantima, a ne zato što su preopterećeni poslom na fakultetu. Profesori navode činjenicu da su za izbor u viša zvanja neophodna mentorstva i da im to na neki način predstavlja motivaciju (zanemaruju redovne profesore koji nemaju proces reizbora), ali i ističu problem male finansijske nadoknade za mentorstvo. Navode da su nadoknade jako male i da ne prelaze na godišnjem nivou visinu prosečne plate u Srbiji, ali ističu i da to ne sme biti ograničavajući faktor jer je to njihov posao. Pojedini profesori svesno navode da izbegavaju mentorisanje, kako zbog toga što

nemaju motivaciju, tako što su i u strahu od plagijata jer ne mogu sve detaljno da provere, a da to može da baci mrlju na njihove akademske karijere. Navode da su imali i takvih slučajeva i da su bili u velikom problemu da izvedu kandidate na pravi put.

Zaključak: Ne postoje jasno utvrđena pravila koja definišu prava i obaveze studenata, kao ni mentora prema studentima. Mentori su ponekad najvažnija podrška radu studenata, ali često su i najveća prepreka. Studenti smatraju da su mentori ponekad nezainteresovani, da nisu motivisani i da često i kada žele, ne mogu da im pomognu zbog manjka kompetencija. Mentori sa druge strane smatraju da su dovoljno posvećeni svojim studentima, da im daju akademsku slobodu, ali i da ponekad nisu motivisani ili da su preopterećeni drugim obavezama.

5. Doktorska disertacija - proces prijave, izrade i odbrane

Doktorska disertacija predstavlja ključni rezultat doktorskih studija čijim činom odbrane kandidat stiče zvanje doktora nauka. Doktorska disertacija mora da zadovolji kriterijume naučne i društvene opravdanosti, da ima ciljeve istraživanje, da dokaže ili opovrgne postavljene hipoteze i da kandidat postigne i ostvari naučni doprinos kroz svoje istraživanje. Kandidat mora da ispuni uslove izrade istraživačkog projekta, naučne zasnovanosti istraživanja, analitičkog razmišljanja, postavljanja i primene metodologije i istraživačkih tehnika, kao i akademske čestitosti. Doktorske studije bi trebalo da budu tako kreirane da studenti $\frac{3}{4}$

vremena provedu u radu na disertaciji – prijavi, izradi i usmenoj odbrani.

Studenti koji su učestvovali u istraživanju su naveli da jako kasno počinju sa radom na disertaciji usled prevelikih obaveza koje imaju u prva tri/četiri semestra na studijama. Kada uđu u proces prijave doktorske disertacije često se susreću sa metodološkim izazovima i problemima u koncipiranju nacrtu istraživanja. Osim prethodno navedenog problema sa niskim nivoom metodoloških znanja i istraživačkih veština, odsustvom relevantne literature za teorijski okvir istraživanja i pregled literature i istraživanja u istoj oblasti, studenti se često susreću i sa birokratskim preprekama prilikom prijave disertacije. Navode da proces prijave i odobravanja nacrtu doktorske disertacije previše dugo traje, da ne postoji razuman rok za razmatranje prijave (pre svega na Univerzitetu koji nakon što fakultet odobri nacrt, daje konačno odobrenje kandidatu). Često proces prijave traje više od šest meseci iako je sve u redu. Takođe, studenti ukazuju na probleme koji nastaju prilikom razmatranja o nacrtu istraživanja u pogledu gramatičkih grešaka ili naslova same disertacije, pa se dešava da se disertacija vrati kandidatu na izmene samo zbog takvih stvari iako je suštinski nacrt odobren. Studenti smatraju da su usled predugačkog trajanja ovih procedura blokirani jer ne znaju šta će biti finalni rezultat prijave, kao i da često izgube i po godinu dana samo da prođu sve procedure oko usvajanja. Takođe, navode i da često sastav komisije koja razmatra prijavu nije dovoljno upućena u temu i da često mnoge nacрте posmatraju isključivo kroz prizmu oblasti kojima se oni bave i da na taj način utiču na nacrt istraživanja bez relevantnosti u pogledu odlučivanja u datoj temi.

U pogledu izrade doktorske disertacije studenti se najviše suočavaju sa problemom dostupnosti literature, empirijskih i terenskih istraživanja, dostupnosti podataka i komunikacijom sa mentorom. Smatraju da je rok koji je predviđen od godinu ipo dana za izradu disertacije jako mali i da u tom roku ne može da se uradi ozbiljno istraživanje i napiše kvalitetna disertacija. Posebno imajući u vidu da vrlo često uz potpunu ažurnost u izvršenju obaveza, formalno odobrenje za izradu disertacije ne dobiju pre upisa četvrte godine studija. Smatraju da se vreme za ispite i polaganje ispita mora smanjiti i preusmeriti na metodološke predmete i rad sa mentorom na izradi doktorske disertacije.

Zaključak: Studenti imaju jako malo vremena za izradu doktorske disertacije. Smatraju da je potrebno rastereti programe teorijskog gradiva i pažnju usmeriti na istraživački rad i rad na disertaciji. Pojednostaviti i ubrazati procedure za prijavu disertacije kako studenti ne bi bili blokirani prilikom čekanja odluka o odobrenju.

6. Evaluacija programa, nastavnih planova i studenata

Da bismo govorili o kvalitetnim doktorskim studijama, fakulteti moraju da evaluiraju programe doktorskih studija i nastavnih planova kroz interne procedure za merenja kvaliteta i programa, ali i da prate istraživački rad i proces karijernog razvoja doktoranata i doktora nauka.

Svi studenti su saglasni da bi programi doktorskih studija trebalo da se prate kroz kvalitet i merenje učinka, kao i kroz razvoj i budući rad onih koji su stekli zvanje doktora nauka. Studenti

navode da se programi doktorskih studija mere samo kroz proces akreditacije, i to kroz silabuse predmeta i broj onih koji su doktorirali, ali ne i kroz praksu i stvarni kvalitet koji doktorske studije pružaju. Ne postoje procedure praćenja kvaliteta istraživačkog rada doktora nauka, ali uopšte ni bilo kakvo praćenje onih koji su na institucijama stekli zvanje doktora nauka. Fakulteti bi trebalo da imaju neku vrstu istraživačkog portfolia svojih istraživača i da prate njihov razvoj, naučno-istraživački rad i profesionalnu karijeru. Nijedan fakultet ne prati razvoj doktora nauka, niti ima interne procedure koji na kvalitativan ili kvantitavan način mogu da ocenjuju uspešnost i kvalitet doktorskih studija osim broja onih koji su doktorirali.

Zaključak: Ne postoje interne procedure koje mere kvalitet i uspešnost doktorskih studija niti programi putem kojih fakulteti prate promovisane doktore nauke. Na ovaj način fakulteti ne mogu da mere kvalitet doktorskih studija niti da na osnovu rezultata menjaju svoje programe, usavršavaju ih i čine svrsishodnijima za studente doktorskih studija i razvoj njihovih istraživačkih potencijala.

7. Tržište rada i kvalifikacije doktora nauka

Doktorske studije bi trebalo da omoguće promovisanim doktorima nauka da imaju komparativne prednosti na tržištu rada. Takođe, fakulteti i univerziteti bi trebalo da kroz programe doktorskih studija omoguće kandidatima da steknu veštine koje će im omogućiti da imaju široke profesionalne mogućnosti za zaposlenje nakon završetka studija. Tokom studija, fakulteti bi

trebalo da rade na razvoju istraživačkih karijera svojih studenata i da imaju Centre za razvoj karijera koji bi imali zaduženje da informišu doktorante o njihovim mogućnostima kako za dalje usavršavanje, tako i za poslovne mogućnosti.

Doktorske studije u oblasti društvenih i humanističkih nauka u Srbiji deluje da su usmere isključivo na one koji su već zaposleni na fakultetima i naučnim institutima. Spektar veština koje izlaze iz okvira rada na fakultetima i institutima gotovo da ne postoji. Takođe, fakulteti nemaju programe koji se tiču dodatnog usavršavanja kandidata za doktore nauka, ne podstiču ih niti informišu o mogućnostima za napredak, niti imaju bilo kakav oblik karijerne podrške za mlade istraživače.

Zaključak: Fakulteti doktorske studije kreiraju tako da su usmereni na zaposlene na fakultetima i institutima, ali čak i za njih poprilično ograničavajuće. Fakulteti nemaju nikakve programe podrške daljem usavršavanju i podsticanju doktoranata na naučno-istraživački razvoj.

PREPORUKE ZA PODIZANJE KVALITETA DOKTORSKIH STUDIJA

Na osnovu nalaza istraživanja, kriterijuma koji su postavljeni i na osnovu kojih je ocenjivan kvalitet doktorskih studija u Srbiji, istraživački tim predlaže naredne korake koje moraju da omoguće, usvoje i sprovedu institucije na tri nivoa: na nivo fakulteta, univerziteta i države.

Preporuke na nivou fakulteta:

- Precizni i unapred utvrđeni uslovi za upis koji su poznati svim zainteresovanim kandidatima prilikom objavljivanja konkursa.
- Precizni i unapred utvrđeni kriterijumi za rangiranje koji su poznati svim zainteresovanim kandidatima prilikom objavljivanja konkursa.
- Ograničiti diskreciono pravo komisije koja realizuje intervju ili ocenjuje eseje/pisma o namerama, smanjiti uticaj intervju/a/eseja na konačno rangiranje kako bi se sprečile zloupotrebe.
- Uslov za upis kandidata na program doktorskih studija mora biti ista/srodna oblast osnovnih i/ili master studija ili polaganje diferencijalnih ispita.
- Prilikom upisa i rangiranja se mora vrednovati pokazan smisao za naučni rad kandidata (objavljeni radovi u naučnim časopisima nacionalnog i međunarodnog značaja i saopštenja sa konferencija međunarodnog značaja).
- Podsticanje doktoranada na odlazak na studijske posete i razmene - studentska služba zadužena za doktorske studije da prikuplja i distribuira informacije ka doktorandima.
- Fakulteti moraju da imaju jednostavne procedure i da budu ažurni i odgovorni kada su u pitanju procedure za odlazak na razmenu, studijske posete i sl.

- Fakulteti treba da kreiraju doktorske programe tako da se zasnivaju na istraživačko-metodološkim predmetima - ukidanje većeg broja teorijskih seminara/kurseva, ostaviti minimum predmeta koji je neophodan doktorandima za izradu nacrt disertacije, istraživanje i izrade disertacije.
- Fakulteti da kreiraju doktorske programe tako da ih usmere na metodološko-istraživačke veštine i više vremena za izradu disertacije (dva semestra za istraživačko metodološke predmete i pripremu kandidata za izradu nacrt disertacije - preostala četiri semestra omogućiti doktorandima istraživanja, izradu disertacije i susrete sa mentorom).
- Fakulteti moraju omogućiti doktorandima pristup najznačajnijim naučnim časopisima sa najvećim impact faktorima.
- Fakulteti moraju kreirati doktorske programe tako da predviđaju rad sa mentorom i uz to kreirati pravilnike o mentorstvu na disertaciji kojim bi se jasno precizirale obaveze mentora i studenta za koje bi postojale sankcije. Neophodno je normirati minimalan broj susreta sa doktorandima, rokove za odgovore na nacрте i komentare i precizirati ulogu mentora u procesu izrade nacrt disertacije kao i same izrade disertacije.
- Fakulteti moraju kreirati pravilnik o mentorstvu koji bi mentore podsticao na kontinuiran rad sa doktorandima na disertaciji, ali i pomoć na profesionalni razvoj.

- Nastavno-naučna veća i odeljenja/katedre moraju kreirati pravilnike o izboru komisija za pisanje izveštaja o prijavi disertacija. Mora se ograničiti uticaj loših međuljudskih odnosa među profesorima kako doktorandi ne bi imali problema zbog toga. Mora se smanjiti uticaj profesora (članova NNV i odeljenja/katedri) koji nemaju znanja iz uže naučne oblasti iz koje je tema disertacije.
- Fakulteti moraju imati plan razvoja nastavnog kadra kako bi pratili svetske tokove u oblasti istraživačkih i metodoloških znanja. Fakulteti moraju ulagati u razvoj svojih kadrova kako bi oni mogli da razvijaju istraživačko-metodološke veštine kod doktoranada.
- Fakulteti moraju da smanje cenu odbrane doktorske disertacije na najviše nivo prosečne plate u prethodnoj godini.
- Fakulteti u okviru centara za razvoj karijere moraju da prate dužinu doktorskih studija, koji su razlozi što nekim studentima treba više vremena, gde rade doktorandi i na koji način se razvijaju, gde rade nakon sto su doktorirali, gde objavljuju radove i istraživanja, da rade na njihovom umrežavanju i saradnji. Fakulteti moraju imati bazu doktora nauka sa njihovim afilijacijama, radnim mestima, naučnim i istraživačkim radom (objavljeni radovi, konferencije i sl.)

Preporuke na nivou univerziteta:

- Unifikacija osnovnih minimalnih uslova za upis na nivou univerziteta koji fakulteti kasnije mogu da specifikuju prema svojim potrebama.
- Univerziteti bi trebalo da organizuju istraživačko-metodološke seminare: predavači sa različitih fakulteta, učesnici doktorandi sa različitih fakulteta čime bi se doprinelo razmeni znanja i umrežavanju studenata.
- Univerziteti bi morali da definišu opšti pravilnik o mentorstvu koji definiše najosnovnije obaveze mentora i studenata i rokove i da daje opseg sankcija ukoliko se pravilnik ne poštuje.
- Univerziteti moraju imati pravilnik koji predviđa redovnije sastanke (najduže na svakih 45 dana) veća naučnih oblasti na kojima se razmatraju prijave disertacija.
- Univerziteti moraju imati pravilnik koji predviđa izbor podkomisija koje razmatraju prijave tako da o prijavama odlučuju članovi veća naučnih oblasti koji istražuju iste/srodne teme. Univerziteti moraju dati veću autonomiju fakultetima za odobravanje prijave doktorskih disertacija i kreirati pravilnik koji bi odbijao prijave disertacija samo u slučajevima kada se prekrši procedura i forma prijave. Pravilnikom Univerziteta najosnovnije utvrditi kako se formiraju komisije na nivou fakulteta i prepustiti odlučivanje o prijavama profesorima iz užih naučnih

oblasti, a veće naučnih oblasti da bude samo drugostepeni organ koji potvrđuje prijave.

Preporuke na nivou države:

- Država bi trebalo da omogući veći broj budžetskih mesta za doktorande.
- Država bi trebalo da omogući veći broj stipendija za doktorande sa društveno-humanističkih nauka.
- Država bi trebalo odvojeno da rangira doktoranade sa društvenih i prirodnih nauka za stipendije.
- Država bi trebalo da uveća iznos stipendije na minimum prosečnu platu za prethodnu godinu kako bi doktorand mogao da se posveti svom istraživanju.
- Država bi trebalo da kreira fond za terenska i empirijska istraživanja u oblasti društveno-humanističkih nauka kako bi doktorandima omogućila kvalitetnija istraživanja. Država bi mogla da koristi nalaze ovih istraživanja. Putem konkursa koji bi stalno bio otvoren bi se doktorandi prijavljivali sa svojim predlogom istraživačkog projekta za koji traže novac za osnovna sredstva istraživanja (putni troškovi, smeštaj, ishrana, materijale i dodatne troškove).
- Država bi trebalo da uveća sredstva za učešće doktoranda na naučnim konferencijama i da podstiče odlazak na konferencije. Država mora da obezbedi pun iznos sredstava za učešće doktoranada na konferencija od međunarodnog značaja.

- Država bi trebalo da obezbedi sredstva fakultetima za unapređenje nastavnog kadra i da podržava stručno usavršavanje profesora.
- Država bi trebalo da obezbedi dodatne resurse fakultetima za angažovanje stranih profesora (metodologa) koji bi predavali istraživačko-metodološke veštine i kako bi unapređivali kapacitete nastavnog kadra i doktoranda.
- Država bi trebalo da uvede eksternu proveru kvaliteta studijskih programa koja se neće oslanjati na silabuse već će analizirati realno stanje i kvalitet studija (broj upisanih doktoranada, po kojim kriterijumima, broj onih koji su doktorirali, anketiranje doktoranada, analiza objavljenih radova i saopštenja na konferencijama, gde su zaposleni doktorandi i doktori nauka).
- Država bi trebalo da propiše strožije kriterijume koji određuju koji fakulteti i univerziteti mogu imati doktorske studije, odrediti minimume standarda za njihovo izvođenje i kvalitet koji pružaju doktorandima.

LITERATURA:

Byrne Joanne, **Jørgensen** Thomas, **Loukkola** Tia, *Quality Assurance in Doctoral Education – results of the ARDE project*, European University Association asbl, 2013.

Clarke Gill, University of Bristol and Stuart Powell, University of Hertfordshire, *Quality and Standards of Postgraduate Research Degrees – 2009*, UK Council for Graduate Education.

Harrington Donna, **Petr** Chris, **Black** Beverly, **Cunningham-Williams** Renee M., *Quality Guidelines for PhD Programs in Social Work*, Group for the Advancement of Doctoral Education in Social Work (GADE), 2013.

Reforming the Doctorate in the Social Sciences: A Report on Good Practice, European University Institute, 2017.

Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, European Association for Quality Assurance in Higher Education, 2009, Helsinki, 3rd edition.

Zhou Chunfang, *Handbook of Research on Creative Problem – Solving Skill Development in Higher Education*, IGI Global, 2017.

Pravilnik o doktorskim studijama i sticanju naziva doktorskih studija, (Nastavno-naučno veće Filozofskog fakulteta je, na sednici održanoj dana 14.2.2008. godine, (izmena 19.3.2010. godine, 20.5.2011. godine, 12.2.2016.

godine, 20.5.2016. godine, 16.6.2017. godine i 8.9.2017. godine)

Pravilnik o standardima i postupku za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa, (Pravilnik je objavljen u "Službenom glasniku RS", br. 106/2006, 112/2008, 70/2011, 101/2012 - I i II i 13/2014.)

Zakon o visokom obrazovanju Sl. glasnik RS", br. 88/2017 i 27/2018 - dr. zakon.

Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti, "Sl. glasnik RS", br. 110/2005, 50/2006 - ispr., 18/2010 i 112/2015.

Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu -

<http://www.ekof.bg.ac.rs/>

Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu -

<http://www.ekfak.kg.ac.rs/sr/>

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu -

<http://www.fpn.bg.ac.rs/>

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu -

<https://www.f.bg.ac.rs/>

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu -

<https://www.filfak.ni.ac.rs/>

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

<http://www.ff.uns.ac.rs/>

Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu -

<http://www.ius.bg.ac.rs/>

Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu -

<http://www.jura.kg.ac.rs/>

Pravni fakultet Univerziteta u Nišu - <http://www.prafak.ni.ac.rs/>

Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu -

<http://www.pf.uns.ac.rs/>

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

